

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Historické proměny literární biografie Boženy Němcové

(ve vědeckých monografiích a školních učebnicích)

Historical Changes of Literary Biographies of Božena Němcová

(in Scientifical Monographies And Textbooks)

Vedoucí diplomové práce: Prof. PhDr. Dagmar Mocná, CSc.

Autorka diplomové práce: Zuzana Ševců

Mnichovo Hradiště

Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů

pro základní školy a střední školy - český

jazyk a základy společenských věd

Prezenční studium

Rok dokončení diplomové práce: 2008

Vše

1. ÚVOD	3
2. BOŽENY NĚMCOVÉ VE VĚDECKÝCH PRÁCECH	8
2.1. BOŽENA NĚMCOVÁ	9
2.2. BOŽENA NĚMCOVÁ	16
2.3. BOŽENA NĚMCOVÁ	24
2.4. BOŽENA NĚMCOVÁ	29
2.5. BOŽENA NĚMCOVÁ	33
3. BOŽENY NĚMCOVÉ VE ŠKOLNÍCH LITERATURÁCH	41
3.1. BOŽENA NĚMCOVÁ	42
3.2. BOŽENA NĚMCOVÁ	47
3.3. BOŽENA NĚMCOVÁ	49
3.4. BOŽENA NĚMCOVÁ	53

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a s laskavou pomocí Prof. PhDr. Dagmar Mocné, CSc., která mi byla nápomocna cennými radami.

Mnichovo Hradiště

15. 4. 2008

Zuzana Ševčí

Obsah

1.	ÚVOD	5
2.	OSOBNOST BOŽENY NĚMCOVÉ VE VĚDECKÝCH MONOGRAFIÍCH	8
2.1.	VÁCLAV TILLE – BOŽENA NĚMCOVÁ	9
2.2.	ZDENĚK NEJEDLÝ – BOŽENA NĚMCOVÁ	16
2.3.	FRANTIŠEK XAVER ŠALDA – BOŽENA NĚMCOVÁ	24
2.4.	JULIUS FUČÍK – BOŽENA NĚMCOVÁ BOJUJÍCÍ	29
2.5.	MOJMÍR OTRUBA – BOŽENA NĚMCOVÁ	35
3.	OSOBNOST BOŽENY NĚMCOVÉ VE ŠKOLNÍCH UČEBNÍCÍCH	41
3.1.	UČEBNICE JAKO PRAMENY	42
3.2.	UČEBNICE MINIMÁLNĚ INFORMUJÍCÍCH O ŽIVOTĚ BOŽENY NĚMCOVÉ	47
3.3.	UČEBNICE INFORMAČNĚ ÚPLNÉ, S ROZDÍLNÝM VYZNĚNÍM	49
3.4.	UČEBNICE OJEDINĚLE POJÍMAJÍCÍ OSOBNOST BOŽENY NĚMCOVÉ	53
4.	ZÁVĚR	61

RESUMÉ

KLÍČOVÁ SLOVA

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. ÚVOD

Osobnost Boženy Němcové je zajisté velkou postavou naší literární historie. Takových je ale mnoho, proto zákonitě musí následovat otázka – proč zrovna Němcová je tou do dnešní doby živou, probíranou a tolikrát nově uchopovanou osobností.

Čas přidal k jejímu jménu rozličné atributy, vyskloňoval ji v nevyčísitelném množství názorových stanovisek, navázal její osobnost do rozmanitých vztahů s českou společností. Stal se z ní symbol. Symbol ženy spisovatelky, symbol veliký, neuzavřený a mnohokrát znovu naplňovaný. S plynoucím časem a akcentováním soudobých témat se otvírají pohledy, které dokreslují její portrét.

Stejně jako to známe u jiných významných osobností, jmenujme například Máchu, Havlíčka, ve dvacátém století Masaryka a dalších, dochází i u Němcové ke vzniku jevu takzvaného *druhého života*. Podle Pavla Vašáka (1999, s.231n.) se tento úkaz „formuje na základě určitého jevu – nejčastěji je jím nějaké literární dílo, autorův život a s ním spojená určitá výrazná skutečnost -, o němž se postupně vytvoří soubor pojmů, hodnocení, názorů a soudů, které jsou ve vzájemném vztahu. Začínají vznikat soudy druhotné, tedy fenomén zvaný recepce recepce. (...) Jde o jakýsi stav „komunikační nákazy“, kdy si komunikující lidé předávají jako sémantické bacily názory, tvrzení a stanoviska, která mechanicky přebírají, ale i interpretují, deformují, cosi ubírají i přidávají. Pokračuje-li takový proces dostatečně dlouho, vznikají různé symboly, označení atd., mající formu ustrnulých jazykových pojmenování, různých klišé, frází apod.“

Postihnout proměny tohoto procesu je úkolem mé práce. Záměrně píší úkolem a ne cílem, protože mou snahou sice bylo vyčerpávajícím způsobem popsat proměny životopisných portrétů Němcové, ale díky bohatosti pramenů jsem vlastně jen položila první střípek do mozaiky a pokusila jsem se postihnout ty biografie, které jsou zásadní a přelomové.

Formálně je práce rozdělena do dvou celků. V první se budu snažit podchytit proměny charakteristik osobnosti Boženy Němcové ve vědeckých monografiích, v druhé analyzuji stejnou otázku v učebnicích vzniklých v letech 1848 až 1948. Monografie považujeme za základ kultu osobnosti Němcové na vyšší propracovanější úrovni. Učebnice tento kult na jedné straně doplňují, ale můžeme je také považovat za jistý startovací blok pro budoucí zájem o spisovatelčinu osobnost.

Funkce učebnic je nejenom informativní, ale i didaktická. Všeobecně lze říci, že z tohoto důvodu dochází v některých případech ke zkreslení obrazu daných osobností. Z pohledu učebnic je proto jistě zajímavé vnímat Němcovou i jako tzv. *čítankovou autorku*. Na rozdíl od monografií, které netřídí informace na výchovně vhodné a nežádoucí, jejich cílem je prohlubovat vědomosti a názory na konkrétního autora, učebnice se snaží studentům předkládat ucelený obraz, který je v případě, že je co vyzdvihnout, hoden následování. Nejednou vzniká podobizna monumentalizovaná s určitou mírou zkreslení, která bohužel působí neživě, tedy nezajímavě. Zjistit, jak je tomu v případě obrazu Boženy Němcové v učebnicích mnohdy více než století starých je úkolem druhé části této práce. Součástí analýzy je snaha vysledovat stopy vlivů

monografií – zda osobitá pojetí osobnosti Němcové jednotlivých autorů životopisů rozebíraných v první části nějakým, způsobem ovlivňovala i autory učebnic.

Tvář zamyšlené, nešťastné krásky, prý Boženy Němcové v době jejího sňatku, příznačně uvozuje diplomovou práci o proměnách vnímání její osobnosti ve vědeckých monografiích a školních učebnicích. Počet stránek napsaných o jejím životě dnes už zřejmě přesahuje počet popsanych listů jejího díla. Zatímco jejím knihám jsme s to rozumět a dokážeme je rozebírat i vykládat, její život je stále spojen s dráždivou legendou o kráse a nekonvenčním způsobu života.

2. OSOBNOST BOŽENY NĚMCOVÉ VE VĚDECKÝCH MONOGRAFIÍCH

Život Boženy Němcové se stal atraktivní už v krátké době po jejím skonu. Do současnosti byly vydány desítky svazků snažící se různými způsoby a v různé kvalitě zmapovat její osobnost a životní pouť. Z tohoto množství jsem vybrala pět spisů našich předních literárních vědců. Každý z pěti textů pojímá osobnost Němcové originálním způsobem a každý z nich byl přelomový a přínosný svou jedinečností a osobitým stanoviskem.

Každá z monografií vznikala v jiné době, autoři tím pádem k osudu Němcové vztahovali jedinečná dobová témata, navíc vkládali do jejího portréту svou individualitu, čímž je dána ojedinělost jejich pojetí a možnost postihnout každý spis jako zvláštní entitu. Všechny tyto texty jsem analyzovala chronologicky, tedy podle návaznosti doby jejich vzniku.

Tím, kdo položil základ všem budoucím pohledům, byl Václav Tille. Vložil se do studia života Boženy Němcové se svým precizním pozitivistickým přístupem a dokázal tak vytvořit obraz spisovatelky bez interpretačních nánosů. Jakoby na druhém konci spektra vyčnívá Zdeněk Nejedlý, ve svém textu totiž sklouzl k rétoričnosti a patosu. Osud Němcové nemohl zůstat bez povšimnutí u věhlasného kritika Františka Xavera Šaldy, následující doba se stala určujícím měřítkem pro monografii Julia Fučíka a posledním analyzovaným textem je dílo Mojžíra Otruby.

Téma proměnlivosti vnímání osobnosti Boženy Němcové, ale i kohokoliv jiného je nevyčerpatelné a stále se otevírá vstříc novým a novým otázkám. Proto je výsledek této práce spíše východiskem k hlubšímu a ucelenějšímu uchopení naznačené problematiky.

2.1. VÁCLAV TILLE – BOŽENA NĚMCOVÁ

Šest let před prvním vydáním Tilleho charakteristiky osobnosti Boženy Němcové, tedy roku 1905, vychází v časopise Nová česká revue jeho „glosy k životopisu“. V nich autor shrnuje smysl a pojetí vytčeného úkolu. Tilleho hlavním cílem je postihnout spisovatelčinu osobnost v celé její šíři a proniknout k nezkreslené podstatě jejího charakteru. Vymezuje se tímto proti soudobému trendu v přístupu k osobnosti Němcové, kde převládá důraz na tajemství jejího intimního života před snahou o komplexní pochopení její bytosti. „Jakým právem obviňujeme nebo shovívavě omlouváme – a to ještě ne dokumentárně – tuto ženu, když většinu životopisů svých lidí (vyjímám souzené, jako byl Sabina) vyrábíme v několika šablonovitých patronách, neptající se po jejich životě soukromém, nehledající rozvíjení jejich života pohlavního a mravního, jen když jejich činy a jejich chování, pro veřejnost určené, odpovídají předepsanému a tichým souhlasem schválenému klišé? Proč právě tato žena, která měla odvahu psát svůj deník ne vzhledem k budoucímu životopisci a neudávat současníkům šablonu, v níž chce být znesmrtelněna, má být předmětem – ne nové a dokonalejší metody literárně historické, ale souzení a omlouvání, jako outlaw, který neštěstím nebo rozsudkem pozbyl práva na ono konvenční šetření, jež je údělem jiných veřejných lidí?“ (V. Tille, 1969, s.244).

Svým snahám o komplexnost a objektivitu přizpůsobil i formu psaní. Životopis nepočetl plně jako literárně-historické bádání, ale nechává na čtenáře působit narativní charakter textu, což zároveň pomáhá autorovi dosáhnout odpoutání od senzačních jednotlivostí

a obsáhnutí celku spisovatelčiny osobnosti. Stejně tak i způsob nakládání s fakty a jejich interpretace se řídí těmito snahami. Tille sám hovoří jednak o *kronice* života Němcové, a jednak o jejím *obrazu*. Přičemž o *kronice* mluví v souvislosti s věcnou stránkou díla, s fakty, které tvoří celý životní příběh. A *obrazem* nazývá své pojetí Němcové, svou koncepci její osobnosti. Obě tyto složky se v textu přirozeně prolínají. Tille nechce čtenáři nutit svůj pohled na osobnost Němcové, proto složku *obrazu* často pouze vsazuje do textu jako komentář odborníka stojícího mimo podávaná fakta. Čtenář má tedy dostatek prostoru pro vlastní interpretaci, závěrečné propojení všech složek životopisu a vytvoření svého obrazu osobnosti Boženy Němcové. V tomto spočívá asi největší odlišnost od ostatních biografických pojednání o Němcové a toto je také základem jeho úspěchu. Téměř sto let mají celé generace čtenářů možnost vnímat text proměňující se v běžícím čase.

Narativní charakter textu silně působí obzvláště v první části knihy, ale nejenom tam. Vyne se jako určující prvek celým popisem života Němcové. Platforma příběhu napomáhá bezprostřednímu působení na čtenáře. V přísně vědeckém pojednání bychom těžko našli například popis z dětství v této formě: „Barunka byla tehdy čiperné, svěží stvořeníčko. Neměla na samotě pod parkem mnoho družek, matka ji nemilovala, zato však se o ni staral laskavý „strýček“, na kterého ještě po letech vzpomínala s láskou.“ (V. Tille, 1969, s.12). Čtenář tak získává pocit, jakoby byl on sám, jako adresát, ale především autor textu blíže životu Němcové a měl tak lepší možnosti proniknout do hloubky její osobnosti. Tille navíc, na rozdíl od ostatních životopisců, nedělá z Němcové již předem modlu

a umělkyni zasluhující úctu a obdiv. Snaží se o charakterizování ženy, která sice má talent, díky němuž se v budoucnu rozvine ve velkou osobnost, ale samozřejmě se již nenarodila se schopností vytvořit velké literární dílo, proto se snaží přirozeně postihnout její vývoj jako vývoj lidské bytosti se všemi vzestupy i pády, což nás opět vrací, k již zmíněné, Tilleho snaze o maximální objektivitu.

V průběhu celého textu, je zřetelná snaha postihnout vývoj osobnosti v průběhu života. Celá atmosféra jako by kopírovala vyhasínající životní energii Němcové. Na vše lze nahlédnout průběžně, expozice proměny osobnosti je zde velmi akcentována. Působení je tak silné zřejmě proto, že Tille dokáže opravdu skvěle vystihnout náladu těchto okamžiků. Velmi sugestivně líčí šťastné chvíle spisovatelčina mládí: „Sličná Bety nezahořela hlubokým milostným citem, nepoznala ani něžné, oddané lásky, ani slepé, horké vášně, nepozbyla až do svatby své vítězné panenské pýchy. Koketovala ráda, nevyhýbala se malým dobrodružstvím, dostaveníčkům v zámeckém parku, kradmým, ostýchavým polibkům, nic si nedělajíc z ostrých výčitek rodičů. Ale pro tyto lehké hry s láskou, k nimž ji pudilo rozvité panenství a první chvění milostné tužby, nevzdala se svého dívčího ideálu, mocné touhy po nesmírném, zázračném štěstí s ideálním hrdinou svých snů, v jehož bezmezná lásce doufala najít ukojení všech svých tužeb, doplnění sebe.“ (V. Tille, 1969, s.26). A se stejným zápalem, ale opačnou náladou a vyzněním dokáže postihnout i dobu konce jejího života: „Ale vedle těch jasných chvil, kdy se při práci rozsvěťovala duše Němcové blahými vzpomínkami a vábnou hrou vzrušené fantazie s barevnými stíny minulosti, opakovaly se neustále dlouhé hodiny dravé bolesti,

mučící její ubohé srdce. Zklamání jehož se dožila s Jurenkou, zanechalo hlubokou ránu; nemohla zapomenout, cítila, že to bylo naposled, kdy se kochala chvilkovou nadějí, že jí rozkveté zázračné štěstí jejích dívčích snů. (V. Tille, 1969, s.174).

Úplnost charakteristiky osobnosti Němcové je podpořena velkým množstvím detailů a podrobností, které svědčí o autorově důkladném studiu všech tehdy dostupných pramenů. Mojmír Otruba spočítal, že doslovných citací různého druhu – krátkých úryvků a někdy i dlouhých pasáží – je v díle na dvě stě a k tomu ještě patří i téměř dvojnásobný počet textů parafrázovaných; přibližně každý sedmý řádek je doslovnou nebo parafrázovanou citací pramenného textu. Zvláštním pramenem, v jiných biografiích nepříliš využívaným, jsou svědectví přátel a lidí, se kterými se Němcová stýkala. Nejčastěji Tille cituje Karolínu Světlou a její sestru Sofii Podlipskou, dr. Čejku a zpestřující je i svědectví mladého Jana Nerudy.

Ojedinělost Tilleho pojetí je postavena na specifické náladě textu. Jako by jeho vztah s Němcovou nebyl obyčejný, není to vztah literárního vědce k předmětu svého zkoumání. Vyvolává v nás pocit intimity, jasně lze vycítit nesmírný obdiv, soucit v těžkých chvílích i radost v těch veselých. To ovlivňuje vše, jakoby autor chtěl říci svému čtenáři – znám nádhernou osobu, která prožila velký život a chci vám ji teď ukázat. Možná je to pohled romantický, ale podle mého názoru pravdivý a především určující pro veškeré vnímání tohoto díla.

Zajímavostí je, že většina ostatních životopisců se snaží stavět charakteristiku Němcové jakoby zevnitř, její myšlenky,

postoje, názory, a přemýšlí, jaké vnější vlivy měnily její osobnost. Tille věrný svému celkovému pohledu obdivuje i vnější krásu. „Stanula s úsměvem v otevřených dveřích, vysoká, štíhlá, v těsně přiléhavých, jasných šatech pískové barvy, s řasnatou sukni, krátkým kabátkem z černého sametu a s bílým kloboukem na nádherných tmavých vlasech, hladce sčesaných podél skrání a stočených v řecký uzel. Zdála se devatenáctiletou svěží dívkou ve svých třiceti letech a její vzhled byl nesmírně vkusný a uhlazený. Lesklý vlas zářil kovově modrým odstínem nad vysokým čelem a černým obočím, srůstajícím černavým stínem nad kouzelnýma očima. Byly to velké oči, temně zelené jako horské jezero, zářící, s výrazem bolestně démonickým; hleděly zádumčivě – ale drobnou rtíky pod rovným pravidelným nosem se usmívaly vlídně a líbezně a milý důlek v bradě zesiloval úsměvný výraz. Její skvělá, sametově hladká pleť měla nádech broskvového chmýří a bílý štíhlý krk i útlé ručky s tenkými křehkými prsty byly klasicky úměrné.“ (V. Tille, 1969, s.105n.). Tato pasáž mimoto vystihuje i beletristické ladění některých částí, působí spíše jako úryvek z románu než část vědeckopopularizační studie.

Romantická optika, kterou Tille nahlíží celou situaci kolem života Němcové, tvoří nejenom specifickou atmosféru textu, ale samozřejmě drobně přetáčí i pohled na její osobnost. Nejvýrazněji toto vyniká ve srovnání s pozdějším Fučíkovým pojetím Němcové jako ženy-bojovnice. Fučík ji ukazuje jako ženu ráznou, pevně přesvědčenou o svých názorech, která má přesně vytyčené cíle a za nimi kráčí. Naopak Tille nám představuje krásnou éterickou bytost, která žije plný život, velmi emotivně prožívá vše, co jí přináší, za

krásné chvíle je vděčná, ale těch špatných nelituje. Je veskrze pozitivní, někdy pod vlivem životních událostí upadne do melancholie, ale nevzdává se. Neustále má sice mnoho snů, po jejichž naplnění touží, ale není příliš aktivní ve skutečích, které by ji dovedly k jejich uskutečnění. Spíš na sebe nechává život působit a jen se vyrovnává s tím, co jí zrovna přinese.

Nejlépe lze rozdíl mezi Fučíkovým a Tilleho pojetím ukázat na oblasti sociálních otázek. Podle Fučíka Němcová velmi přirozeně dokáže analyzovat situaci týkající se například nerovnoprávného postavení mužů a žen, umí skvěle vystihnout podstatu, určit příčiny a je schopna i navrhnout určitý postup řešení a ten pak naplňovat, co jí síly stačí. Tille ji vidí jako ženu s obrovským srdcem, plnou soucitu ke svým bližním, ochotnou okamžitě poskytnout pomoc komukoliv, kdo ji potřebuje, i přesto, že sama je třeba v tu chvíli v nouzi, ale všechny tyto její kroky jsou jakoby intuitivní a jejich hnacím motorem jsou emoce. Nevytváří žádnou koncepci, kterou by pak naplňovala. Toto stanovisko se objevuje u všech následujících pojetí životopisů a změni ho až Mojmír Otruba, který upozorní i na promyšlené jednání Němcové.

Tille ukazuje, že Němcová se prostě jen snaží být dobrým člověkem a tomuto ideálu sloužit, ne za jeho myšlenku bojovat. Výstižně toto vyjadřuje v části textu, který popisuje zklamání Němcové, jenž prožila poté, co se snažila poskytnout pomoc určitému děvčeti, a to se jí odvděčilo jen roznášením pomluv o její osobě. „Němcová však nedala se nevděkem odradit. Nepřestávala prakticky a důsledně sloužit svému ideálu; dokonalejšímu vzdělání, osamostatnění a vlasteneckému probuzení české ženy, prokazování

účinné pomoci i útěchy všem, kdo jich mají potřebí. Každé nové zklamání jen posilovalo její úsilí, pokud jí v tom nebránily vlastní nemoc a bída.“ (V. Tille, 1969, s.118n.).

Václav Tille dokázal vytvořit životopis, který je zřejmě neúspěšnější ze všech v této práci zmiňovaných. Není obdivován jen u čtenářů, položil totiž základní kámen pro všechna budoucí zobrazování osobnosti Němcové. Dodal jejímu portrétu základní rysy, které budoucí autoři rozvíjely, pozměňovaly či doplňovali.

Základem úspěchu by mohl být autorův precizní pozitivistický přístup, založený na mohutném sběru materiálů a jejich citlivé interpretaci, ale bez propojení mravenčí práce s emocemi, se zřetelným obdivem k Boženě Němcové, by tento text ztratil svou nevyčerpatelnou dynamiku a tím i atraktivitu pro čtenáře. Právě propojení těchto dvou, do jisté míry, protichůdných tendencí, podtrhuje jeho jedinečnost a dává čtenáři dostatek prostoru pro dotvoření obrazu Němcové a prožití jeho celistvosti.

2.2. ZDENĚK NEJEDLÝ - BOŽENA NĚMCOVÁ

V předmluvě k této knize Zdeněk Nejedlý uvádí, že vychází ze své studie „Božena Němcová a Ratibořické údolí“, která byla vydána při příležitosti slavnostního odhalení známého Gutfreundova sousoší Babička s dětmi. „Jejím středem jest sice Ratibořické údolí, jak to žádalo již samo thema a účel spisu, ale toto údolí je opravdu tak středem všech nejen životních, ale i citových a myšlenkových osudů Boženy Němcové, že tím nijak nebyla porušena rovnováha v líčení osobnosti Boženy Němcové. Přitom jsem však již tam pilně dbal o všech jiných složek jejího díla a osobnosti, a tak již tam mi ze spisku o Boženě Němcové v Ratibořicích vyrostla práce o zjevu Boženy Němcové vůbec.“ (Z. Nejedlý, 1927, 16n.). V přepracovaném spisu, kterým se zabývám, Nejedlý předpokládá znalost podrobností, ze spisovatelčina života, proto je nerozebírá detailně, ale vybírá pouze ty okamžiky, které vedou k poznání vlastního jádra života a díla Boženy Němcové.

Četná dosavadní literatura vztahující se k tomuto tématu má podle Nejedlého dvě úskalí. Buď se příliš zajímá o osobnost Němcové, dopodrobna rozebírá její osud se všemi intimnostmi, nebo se zaměřuje příliš na dílo, kde pátrá po reálných prvcích v textech. Ani jeden z těchto přístupů nám ale nepomáhá plně poznat Boženu Němcovou. Podstatou pravého poznání její osobnosti je totiž uvědomění si neobyčejné tvůrčí síly jejího ducha, která nejenom přeměňovala skutečnost v jedinečné literární obrazy, ale také svůj život a vše kolem sebe přetvářela v realitu vyšší hodnoty.

S vědomím těchto nedokonalostí v přístupu k osobnosti Němcové Zdeněk Nejedlý uvádí, že nechce přicházet s žádnými

novými objevy o životě spisovatelky. Naopak, chce být průvodcem na cestě do vlastní podstaty díla a osobnosti Němcové a jediný prostředek, který k tomuto cíli vede, je podle něj prostota ve vyjádření velikosti Boženy Němcové.

Jak je pro Zdeňka Nejedlého typické, vidí dílo a osobnost Boženy Němcové černobíle. V tmavém koutě ponechává bez povšimnutí všechny pochybnosti a negativa, která by se mohla objevit, a na světle se obdivně a nekriticky vyznává k jejímu dílu jako k nejkrásnějšímu z literárních odkazů devatenáctého století a podsouvá čtenáři myšlenku, že nelze snad ani nalézt někoho, kdo by její tvorbu nemiloval. A stejně tak hodnotí i osobnost autorky. „I Božena Němcová jest zjev, ve své kráse a bohatosti takřka jedinečný. I tu, blížíte-li se k ní, vidíte nejdříve mladou, půvabnou ženu, okouzlující všechno své okolí svou nevídanou krásou i bystrostí svého ducha. Ale přistoupíte-li blíže, poznáte ihned, že pod svěžím tím zjevem skrývá se duše hluboce ponořená v nejvážnější záhady života, jeho nepřeborných radostí i zase nedozírných trudů.“ (Z. Nejedlý, 1927, 14n.). V propojení krásy a ducha spatřuje základ síly jejího působení. Jak píše, její poznávání bylo pro něj po celou dobu jeho duševního a životního zrání nevýslovnou radostí. Tento nekritický a glorifikující přístup k osobnosti Boženy Němcové je klíčový ve snaze vystihnout podstatu toho, jak ji Nejedlý vnímal.

Základním vyzněním všeho, z čeho Nejedlý vytváří obraz Němcové, je myšlenka, že její velkou osobnost je vhodné bezvýhradně velebit a pouze takto na ní nahlížet. Drze řečeno – zveličování – se jako červená nit line celou studií a týká se věcí pozitivních i negativních. Už malou Barunku nám ukazuje jako děvče mnohem bystřejší a laskavější než jsou její vrstevníci, které navíc

musí bojovat s nepřízní osudu v podobně necitelné matky, ale které se dokáže se svými strastmi poprat, nepoddá se a zůstává laskavá a dobrá ke svému okolí a ještě v sobě dokáže přirozeně rozvíjet své umělecké nadání, které v ní už v té době začíná rašit. „Její vzletná, teplá duše potřebovala zajisté už tehdy něco více, co by ji uchvacovalo, vzrušovalo, než byly prosté zkušenosti tamějšího dítěte. Či ještě lépe řečeno jistě již tehdy dívala se Barunka i na ty prosté skutečnosti kolem sebe okem rozzářeným, jež jí to vše ukazovalo ve světle mnohem pronikavějším než jiným dětem.“ (Nejedlý, 1927, 26).

V tomto duchu pokračuje i v líčení celého života a vývoje osobnosti Němcové. Romanticky ji charakterizuje jako velkou osobnost s mnohými touhami, která se vyrovnávala a bojovala s překážkami, které ji přinášela každodenní realita. „I jinak však byla zklamána ve svých tužbách. Němcová čekala, že manželství ji učiní svobodnou, že jí dá možnost rozletět se volně tam, kam ji její tužby nesly. A zatím poznala, že z jedné závislosti přešla do druhé, že jest stejně nesvobodná jako dříve, ano ještě hůře, neboť to byla nesvoboda trvalá. Ale Němcová se nepoddala. Nedoletěla tam, kam chtěla, ale přece neztratila vůli vzlétnouti.“ (Nejedlý, 1927, 45n.).

Avšak z této idealizace pro dnešního čtenáře vyplývá ne příliš živý obraz plný vzletných slov a velkých obrazů. Nejedlý se v textu vyžívá v dramatické gradaci líčených událostí. Rétorický ráz textu ale částečně zastiňuje podstatu, tedy spisovatelčin charakter. Celou dobu jako by ani nemluvil o osobě, která žila, jako by Němcová už za svého života byla uctívanou sochou, a ne ženou proslulou svou citovostí. Nejedlý je sice schopen velice procítěně vylíčit její strasti i radosti, ale na rozdíl například od velmi senzitivního Tilleho

pojetí, ze kterého prýští osobní zaujetí životem Němcové, má čtenář pocit, jako by Němcovou vnímal jako plochou ikonu, ke které nemá vlastně ani žádný hlubší vztah, což v kontrastu k již zmíněným velkým slovům nemůže vyznít jinak než pateticky.

Pokud jsme se již dostali ke srovnání s Tilleho přístupem k životopisu Němcové, je zde ještě jeden velmi podstatný rozdíl související s tolikrát zmiňovanou Tilleho snahou o objektivitu a kladení důrazu na osobnost v celé její šíři. Rozdíl se projevuje ve dvou rovinách – výběru událostí respektive motivu místa, které ovlivňovaly život Němcové a potažmo i její literární tvorbu, a ve způsobu předkládání a propojování okolností proměňujících její osobnost. Obojí Nejedlý přizpůsobuje svým potřebám, tedy cílům, které si vytknul zdůraznit.

Začneme u motivu místa, tedy Ratibořického údolí, které je středobodem všech Nejedlého rozborů. Kořeny tohoto můžeme hledat v Nejedlého zakotvení v pozitivizmu, kde vzniká přesvědčení, že rodiště svým charakterem předurčuje jedincovu osobnost. Výstavbu a akcentování místa nám navíc předznamenává již nastíněný vznik tohoto textu, tedy rozpracování původní studie „Božena Němcová a Ratibořické údolí“. Ve všech Nejedlého rozborech je klíčový obraz Ratibořic a proměn Boženy Němcové v perspektivě vztahů s místem jejího dětství. Většinu zásadních životních změn vztahuje k Ratibořicím, ať už k přímým zážitkům či k proměnám jejich vnímání ze strany Němcové. Někdy toto směřování však působí poněkud krkolomně a nepřírozeně.

Je nutno říci, že v základní myšlence vztahu Němcové k Ratibořicím se Nejedlý nijak neliší od ostatních osobností pojednávajících o jejím životě. Poukazuje na pevné pouto vznikající

již v dětství a velmi související s osobou babičky. „Tak již tehdy, v prvních letech dětství, vyrostl na krásné půdě ratibořické, pod ochranou dobré a moudré babičky, v duši Němcové celý mikrokosmos, *celý svět*, sice prostý, ze skutečností drobných a malých, ale všestranný a vyrovnaný. A to jest onen veliký poklad, jež si Němcová odtud do života, i jako člověk i jako umělec, odnesla. Nechť potom přišlo cokoliv, nechť jakákoliv bouře jí zmítala, tento svět zůstal v ní nedotčen.“ (Z. Nejedlý, 1927, 37). Stejně tak není neobvyklá myšlenka, že Ratibořice tím, že tvoří základ osobnosti Boženy Němcové, tvoří logicky i východisko a podstatu její tvorby literární „To byla vlastní její půda, v níž celá její osobnost tkvěla nejhlubšími svými kořeny, a proto nyní z ní dává růsti i své vlastní tvorbě literární.“ (Nejedlý, 1927, 56).

V čem se ale liší od ostatních je způsob prezentace Ratibořic, což je druhý bod výčtu. Sám poznamenává, že aby bylo Ratibořické údolí pro Němcovou ideálním kouskem světa, jejím rájem *musí* být dokonalé. „Nesmí tu proto nic chyběti: ani prostá světnice ani zářivá příroda, ani proud řeky ani zář slunce, ani veselí ani smutní, ani šťastní ani ubozí lidé, ani květy na louce ani ptáci v křovinách. To všechno dohromady, od babičky až po skřivánka nahoře pod oblaky – to všechno dohromady jest Ratibořické údolí Boženy Němcové.“ (Nejedlý, 1927, 37n.). Jakoby naznačoval mírné přiživování a dotváření ideálního obrazu místa.

Drobným zveličováním, směřováním k chtěnému myšlenkovému cíli a již zmíněnou snahou ukázat Němcovou jako zásadní osobnost české literatury je prodchnut celý text. Zůstaneme-li u srovnání s Tilleho koncepcí životopisu jeví se nám Nejedlého snahy jako poněkud manipulátorské. Bohužel ale i tato manipulace

poněkud pokulhává, protože Nejedlý chce Němcovou na jednu stranu heroizovat, ale na stranu druhou se nechce vzdát obrazu krásné ženy-ikony, která bývá v této době tradičně vnímána jako osoba spíše submisivní.

Celkovým výběrem životních událostí, okolností a vlivů skládá předem vytyčený obraz. Na rozdíl o Tilleho nepředkládá čtenáři množství objektivní faktů a neponechává ho vytvořit si vlastní závěr. Jak již zde bylo mnohokrát poznamenáno, chce Němcovou ukázat jako velkou, velmi citově založenou osobnost, která statečně bojuje s nepřízní osudu, kterou její život přetéká. „Němcová nebyla stvořena k tomu, aby dobývala světa za světem. Její duše, plná nesmírné lásky a přítulnosti, přišla do tohoto světa, nelaskavého a tvrdého, aby mu z toho, co sama nejvíce milovala, vytvořila zářivý obraz pravé, teplé lásky, pravé, teplé lidskosti. Ale tím bylo její poslání skončeno.“ (Nejedlý, 1927, 176).

Bohužel ale oproti své snaze, vršením důkazů o jejích úžasných vlastnostech vytváří obraz víceméně pasivní dámy, která je sice chytrá, statečná a nikdy se nevzdává, ale jinak o jejím charakteru nevíme celkem nic, pouze to, jak reagovala na skutečnosti a okolnosti, které jí život přinášel. Navíc tím, že to byly většinou neradostné události, vyvolává tento obraz spíše přirozenou lítost nad těžkým životním údělem. Tímto snaha o heroizaci osobnosti Němcové poněkud pokulhává.

Navíc zde dochází ještě k jednomu ne příliš přirozeně působícímu výkladu přítomných událostí s ohledem na budoucí tvorbu, konkrétně Nejedlý směřuje k napsání Babičky. Již od rozboru prvních pohádek jsou charakteristiky její tvorby i osobnosti Němcové vysvětlovány se – z počátku nenápadným a posléze již naplno

vyřčeným – zřetelem k nadcházejícímu vzniku jejího životního díla. „Tyto zkušenosti, myšlenky i city Boženy Němcové nemohly pak ovšem nepůsobiti i na její *umění*. (...) Tím vážnější zato jevil se jí nyní ten obraz, který nosila již od dětství v duši jako nejdražší svůj majetek: obraz života v Ratibořickém údolí. I ten se jí ovšem nyní jevil poněkud jinak než dříve. Nebyly to již hravé vidiny šťastného mládí, nýbrž hluboce procítěný, jednotnou ideou vzájemné lásky ozářený obraz čistého, opravdového života. To však byla také poslední ještě zkouška, jíž musel tento obraz projíti, aby byl dokonalý. Až dotut měl již vše, čeho potřeboval ke své estetické dokonalosti. Nyní však dostal i svou pravou morální hloubku. A tak duch Němcové byl připraven, aby vydal dílo nad jiné vzácné. BABIČKA mohla se státi skutkem.“ (Nejedlý, 1927, 85n). V Nejedlého podání se vše v dosavadním životě Němcové stéká, téměř každá událost má svůj vliv a vytváří mozaiku, která má podpořit genialitu tohoto výtvoru.

V předmluvě knihy Nejedlý uvádí, že jeho záměrem je skrze vši prostotu vyjádření dovést čtenář k „nade všemi chytrostmi a falešnostmi světa vysoko se vznášejícímu zjevu BOŽENY NĚMCOVÉ.“ (Nejedlý, 1927, 21) Veškeré úvahy, které v tomto textu následně nalezneme, jsou vždy psány tak, aby podporovaly obraz spisovatelčiny velikosti. Již v popisech malé Barunky se dozvídáme, že přecházela nad svými vrstevníky, jako žena vynikala svou laskavostí, dobrotou a statečností. Jako by ani nebyla malou holčičkou a později ženou a matkou, ale osobou předem určenou a posléze naplňující svůj velký osud. Avšak tato dobře míněná snaha se v celkovém vyznění jeví jako kontraproduktivní. Čtenář kvůli

předem jasnému vyznění nemá prostor vytvořit si vlastní názor či bližší vztah k Němcové.

Autorem podporován je i pohled na její osobnost a všechny úvahy o jejím životě se zřetelem k Ratibořickému údolí. Jednotlivé události se točí v soustředných kruzích okolo tohoto místa či spíše jeho vlivu na proměňující se vnímání a na tvůrčí schopnosti Boženy Němcové a je mu přisuzován zásadní vliv.

Pro dokreslení její velikosti ani zde nechybí zmínky o tragičnosti jejího osudu. I tato část jejího života je pojata jako příležitost k zdůraznění významu Němcové a je jí znovu využito k vyzdvižení její dokonalosti a hrdinství. Dokáže přestát veškerou hmotnou nouzi a, jak by řekl Nejedlý, ještě vzmoct svého ducha k velkým literárním počinům.

„A nyní jděme do Ratibořického údolí. Co tam zejména uvidíme? Jistě že zjev velké ženy, která celé to údolí posvětila svou láskou i svým utrpením. Její duch půjde pak s námi od místa k místu a odhalí nám půvab, jímž to vše působilo na její láskyplnou duši. Tak však také jediné poznáme celou, zářivou a přece ve vzpomínce i tak měkce dojemnou krásu kraje, života i díla BOŽENY NĚMCOVÉ.“ (Z. Nejedlý, 1927, 181).

2.3. FRANTIŠEK XAVER ŠALDA – BOŽENA NĚMCOVÁ

S trochou nadsázky lze Šaldu označit jako feministického autora. Skrz celé jeho dílo se táhne zájem o otázku postavení ženy a obrana před předsudky zesměšňujícími jejich schopnosti. Za všechny zmiňme kupříkladu stať Žena v poesii a v literatuře, nalezneme ji v souboru Boje o zítřek.

Němcovou si vybral jako vzor už v článku Slovíčko o ženském umění vydaném v roce 1907. „Moderní naše žena musí snažiti se, aby kulturně a vědomě vykonala to, vypracovala to, na co leckdy jen svým geniálním instinktem udeřila nezapomenutelná Božena Němcová.“ (Šalda, 1951, s.181). Přibližuje zde Němcovou k světovým autorkám a zmiňuje ji jako *naši největší spisovatelku a nejryzejší umělkyni slova*.

Šalda se ve svých esejích k Němcové velmi rád vrací a rozebírá různé stránky její osobnosti a tvory, podle zvoleného tématu. Jako stěžejní pro tuto práci jsem vybrala čtyři eseje – Božena Němcová (rok vydání 1911), Karolina Světlá a Jan Neruda (r.v. 1911), Jubilejní lístek – poněkud podivný (r.v. 1922) a Básnický typ Boženy Němcové (r.v. 1934). Tyto staví jisté základy Šaldových pohledů na Němcovou, ale doplnila jsem je o zajímavá srovnání i z jiných jeho textů, za všechny vyjmenuji třeba Slovíčko o ženském umění.

Pro většinu Šaldových prací je příznačná pozornost k uměleckým programům a detailní promýšlení znaků konkrétních děl, které určují jejich přiřazování k jednotlivým směrům. Z tohoto úhlu pohledu nazírá i dílo Němcové a je pro něj základnou pro uchopení vnímání celé její osobnosti. Je totiž jediný, ze všech v této

práci popisovaných autorů, kdo se na Němcovou dívá čistě skrze její tvorbu. „Dílo Boženy Němcové souvisí svou genesí s jejím životem zvláštním, nezvykle důvěrným způsobem; ne ovšem s životem vnějším, nýbrž s životem vnitřním; s životem senzibility své autorky; s životem vznětů, citů, tuch, snů, přání, doufání i vzpomínek.“ (F.X.Šalda, 1950, 74). Téměř vůbec neřeší životopisná fakta, probírá se pojetím postav, dobra a zla, přírody, lásky, světa a dalšího v jejích dílech a zdůvodňováním toho, proč tyto složky své tvorby pojala právě tímto způsobem, skládá její podobiznu.

Jeho idea vychází z popření učebnicové poučky, že dílo Boženy Němcové stojí na přechodu od romantismu ke společenskému realismu. „Sedneš-li například s touto všeobecnou formulí v hlavě k sebraným spisům Boženy Němcové a dáš-li se do jejich četby, protíráš si záhy zrak a vymaňuješ se zároveň ze zaklínací síly této formule. Vidiš záhy, že dílo její nekryje se s touto formulí; že leží více mimo proud a tok všeobecných ideí literárních, než se zdá literární historii a než toho připouští; že jest i více snem i více lékem a hrou, než posud tušila.“ (F.X.Šalda, 1950, 74). Tato myšlenka vymezuje základní rámec Šaldova pohledu, který nalezneme v každém jeho textu o Němcové.

Vnímá totiž její život způsobem velmi důvěrně semknutý s jejím dílem. Podle Šaldy je totiž psaní pro Němcovou vykoupením z reálného života. Její svět je „nade všecko pomyšlení trudný, strastný, bolestný i pokořující; zmařený a obětovaný vlastně od chvíle, kdy se provdala.“ (F.X.Šalda, 1950, 74). Ve všech textech Šalda sugestivně zdůrazňuje její osobní utrpení, to je pro něho základní složkou její osobnosti. Toto pojetí koresponduje s dobovým

stanoviskem, utrpení totiž bylo vnímáno jako hodnota povznášející člověka k vyšším úrovním bytí.

Zdroj útrap vidí v nutnosti uživit rodinu svým psaním a v její přirozené emancipovanosti. Ale jak již bylo poznamenáno, z této nouze se vymaňuje díky psaní. „Její tvorba literární a básnická byla jí těšitelkou v tomto životě a vykupitelkou z nejhorších muk; dobrou vílou, která ji uspávala hladovou a vysílenou a budila ji ráno vší pravděpodobnosti navzdory osvěženou a důvěřivou, hotovou nésti své nadlidské břemeno o nové křížové zastavení dále.“ (F.X.Šalda, 1950, 74n.). Vyzdvihování tvorby nad životní realitu je typickým rysem moderny 90. let, dílo bylo vnímáno jako existence vyššího řádu.

V jejím díle se tedy zhmotňuje celý její svět vnitřní, zde nám teprve ukazuje své pravé já – své city, sny, tužby, přání a vzpomínky. Takto Šalda představuje její úplnou tvář, z níž vyzařuje neutuchající touha po harmonii a sjednocení celého světa a všech lidí.

Jeho pohled na ni určuje i jedinečnost, kterou Šalda u Němcové, ať už v jejím světě reálném či imaginárním, vidí vznikat z lásky k lidem a z víry v dobrotu lidského srdce. Šalda ale zdůrazňuje, že láska u Němcové je neerotická, je projevem vlídnosti a důvěry, je blahodárnou mocí, která dokáže udělat člověka šťastným a rozvíjet ho a zušlechťovat celou jeho osobnost, láska je pro ni mravním zákonem.

Toto je pro Šaldu základním určením celé vztahové linie její osobnosti. Nekonečně otvírá svou náruč pro ostatní. Zdůrazňuje hmotné utrpení, které formovalo její život zvenku, v jejím vnitřním životě je však produktem lásky nesmírná družnost. Ačkoliv je

Němcová během života nesčetněkrát zklamána člověkem, stále znovu a znovu mu vykračuje vstříc.

Němcová touží po jednodušejí navazovaných, pevnějších a stálejších citech. Lidé jsou pro ni tvorové krásní, obětaví, družní a ušlechtilí. Zlo, jakoby neexistovalo, pokud už se objeví je to jen zkouška či prostředek k nápravě bytosti. Dychtí po společném harmonickém soužití všech lidí bez určování původu a zařazování do sociálních vrstev. Vše toto jí silně zastřešuje laskavá víra v Boha. Její Bůh tvoří vytouženou harmonii, sám sestupuje k člověku a povznáší jej. Takto vypadá svět, ve kterém si přeje žít. Její touha ale není zatrpklá, nedrtí ji nedosažitelnost tohoto ideálu. Utíká sem z tvrdé reality a žije si zde svůj druhý zářící život, který jí pomáhá přestát skutečnost.

Pro úplné dokreslení obrazu je ale nutné přidat srovnání s Karolínou Světlou, které dosavadní laskavé pojetí osobnosti Němcové poněkud přetáčí. To, co ve třech zmíněných textech Šalda vnímá jako sílu k překonávání životních strastí, ve srovnání se Světlou ukazuje jako prostotu její duše. „Božena Němcová jak víme dnes bezpečně z jejího životopisu, nebyla nadána silnou vůlí, ani hloubavou duší jako Světlá; odolávala-li bédám životním nějakou dobu, *odolávala* jim právě jen: *nepřekonávala jich*. Byla nadána jen jakousi vytrvalostí a houževnatostí v trpnosti, jakou mívají právě velmi často lidé jejího rázu a duševního ustrojení. Nebyla ani obryně rozumem ani mravní heros: odříkání, sebepřemáhání, odosobení – to všecko bylo jí v podstatě cizí. (F.X.Šalda, 1956, s.252). Náhle statě plné pochopení a obdivu k Němcové poněkud hořknou a objevuje se obraz prosté spisovatelky, která sice má dar vytvořit krásný příběh, ale mravní poslání jejích textů je spíše ideálem či přáním, jež jí

pomáhá překlenout nesnáze vlastní reality. „Celá tvorba Boženy Němcové jest takto naivně realistická s pohádkovou fabulistikou, jak si ji spřádají srdce životem stále zraňovaná, ale přece nikdy jím nedomučená a nedobitá. Němcová byla jakýsi laskavý epikurejec srdce a duše; Světla přísný a nesmlouvavý puritán, stoik, který má smysl pro hrdou krásu veliké mravní pózy. Jedna unikala svou tvorbou svému životnímu utrpení a životním bědám a strázním; druhá hnětla život po nejvnitřnějších zkušenostech své duše a formovala jej po ideálním pratyptu, po základním poznání svého mravního světa. (F.X.Šalda, 1956, s.253).

Šalda nám tedy ukazuje Boženu Němcovou jako ženu dvou tváří, ženu žijící si svůj paradox, ženu tvořenou ze snů a ideálů. V závěru jedné své eseje Šalda říká: „Němcová byla v něm (ve vztahu s Helcelem) ne hrdinkou, nýbrž jen *ženou*. A to také úplně stačí: ženou v plném celém krásném smyslu slova.“ (F.X.Šalda, 1922, s.34). Zde se do svého paradoxu dostává i Šalda. Na jednu stranu se ze své pozice zasazuje o zlepšení postavení ženy ve společnosti a ukazuje velikost zjevu Boženy Němcové, na druhou stranu zpátečnický vyzdvihuje tradiční hodnoty ženství – krásu, dobrotu a lásku, a navíc tu vyzdvihovanou *největší spisovatelku a nejryzejší umělkyni slova* v podstatě sráží obrazem naivky, jejíž tvorba je sice laskavá a čtivá, ale nedosahuje požadovaných mravních výšin.

Kdyby Šalda mohl parafrázovat Fučíka, možná bychom si v titulu nějakého jeho článku mohli přečíst – Božena Němcová, trpící či toužící? „Kolem ní byl mráz, tma; v ní bolest, muka, zoufání. Ale srdce její zpívalo přece svůj kladný ideální protest, postulovalo všecko, čeho nebylo ve skutečnosti; lidství, krásu, bratrství, volnost, harmonii, spravedlnost, soucit, lásku i Boha.“ (F.X.Šalda, 1950, 84).

2.4. JULIUS FUČÍK - BOŽENA NĚMCOVÁ BOJUJÍCÍ

Specifická situace za protektorátu přivedla Julia Fučíka na sklonku třicátých let k zájmu o literaturu doby národního obrození. Události let 1938 a 1939 ho roku 1940, tedy v roce 120. výročí narození Boženy Němcové, přivedly k vydání studie o jejím životě. Těžké období po Mnichovu prožívání tzv. druhé republiky otvíralo nové perspektivy při pohledu na období národního obrození. Božena Němcová a její doba se tedy staly ideálním tématem hned nadvakrát. Na pozadí proměn společnosti doby Němcové orientoval se a přemýšlel o hodnotách svého času. A ukazoval, že člověk, v tomto případě navíc žena, dokáže s těžkostmi doby svého života bojovat.

Julius Fučík vychází z tehdy již všeobecné známosti osudu Boženy Němcové. Nezabývá se tedy chronologicky jejím životem, neprobírá se populárními otázkami okolo jejího původu, neanalyzuje vývoj její osobnosti a okolnosti a osoby, které na ni měly vliv.

Zabývá se zásadními životními otázkami, tím, jak je Božena Němcová pro sebe uchopovala, a jak bojovala za zlepšení bytí pro každého. Fučík tedy vychází ze základních myšlenek socialismu a zamýšlí se nad tím, jak je autorka vnímala a pojímala ve svém životě.

Tuto myšlenku podpořil hned na počátku textu srovnáním s jinými velkými ženami české historie, které ovšem zůstaly více či méně zapomenuty. „Jen jediné ženské jméno z těch dob je tedy ještě dnes obecněji známo a přežilo mnohé z jmen nadanějších a výraznějších mužských vrstevníků: jméno Magdaleny Dobromily Rettigové“, (J. Fučík, 1973, 13n). Která ovšem z tohoto i dalších srovnání v knize nevychází jako uznávaná autorka, nýbrž jako

prototyp své doby. Doby, která ve svou malost, šosáctvím a sentimentem, umožňuje vytvořit kontrastní obraz velikosti Boženy Němcové.

Fučík Rettigové neupírá zásluhy, ale také ji nevyzdvihuje jako jakýsi převratný zjev naší literatury. Posloužila mu zde spíše jako model pro výstižný rozbor literatury období *biedermeieru* jako doby, která podle Fučíka „zatížila každého tvořivého jedince hrubou deformací“ a také jako kontrast pro velikost každé osobnosti, která se odvážila vystoupit z tohoto „měkoučkého“ světa. „Jenom právě když si uvědomíš *biedermeierovskou* kastraci spisovné řeči a její mocnou vládu v předbřeznové literatuře českého měšťanstva, jenom tehdy pochopíš, nač pro spanilost prózy Boženy Němcové zcela zapomínáme: že Němcová je slovesná buřička, že provádí literární revoluci a dbá jejích výbojů důsledněji než mnozí, kteří přišli po ní. Jen proto se může stát zakladatelkou moderní české prózy.“ (J. Fučík, 1973, 23).

Za druhý opěrný bod při tvorbě charakteristiky osobnosti Boženy Němcové si Fučík zvolil otázku rovnocennosti v postavení muže a ženy v době jejího života. Rovni si jsou pouze ve sešňěrovanosti a spoutanosti při vystupování na veřejnosti, jinak je žena v tehdejší společnosti chápána pouze jako doplněk člověka-muže. „Žena této společnosti smí znát jen povinnosti svého těla, svého ducha, svého citu. Nesmí znát práva těla, práva ducha, práva citu. *Nemá práva.*“ (J. Fučík, 1973, 27).

Ženství popisuje jako po všech stránkách znevýhodňující stav, v níž je žena chápána pouze jako matka, hospodyně a osoba plně se podřizující svému muži. „Božena Němcová má odvahu porušit tuto „morální“ i literární konvenci.“ (J. Fučík, 1973, 20).

A na těchto dvou pilířích, vystihujících Fučíkem tolik obdivovanou odvahu Boženy Němcové poukazovat na nešvary své doby a bojovat proti nim, staví autor dynamický profil autorky-buřičky.

Jak již předesílá titul této knihy Fučík vidí a ukazuje Boženu Němcovou jako revolucionářku. Vystihuje její působení na tehdejší společnost jako „Oheň, vstupující do mrtvého moře.“ (J. Fučík, 1973, 36). Popisuje klidné začátky její tvorby, kde se v první básni Ženám českým vyslovuje pouze k poslání českých matek vychovávat své děti pro vlast, za což sklídila obdiv a rozšířila tím okruh svých příznivců. Už zde Fučík spatřuje „onu mocnou a tvrdošíjnou samostatnost nitra a bytostnou organizovanost Boženy Němcové, v jejímž znamení vítězí jako spisovatelka.“ (J. Fučík, 1973, 37n.). Spatřuje ji v kritickém sebehodnocení autorky, v uvědomění si vlastní svázanosti veršem a v nedostatku síly ho ovládnout k plnému vyjádření vlastních myšlenek. Rozvinutí jejího slovesného umění vidí už v prvních pohádkách, které mají „imaginační silu, svěží emocionální výraz, slovo, které není lapeno z povětří, ale které má kořeny hluboko zapuštěné. Tady teprve poznáváš ženu, která má co říci.“ (J. Fučík, 1973, 39). Ženu, která prostřednictvím pohádek a své další tvorby hledá smysl vlastního života a ideální uspořádání společnosti obecně.

Opět se zde vracíme k otázce rovnoprávného postavení ženy a muže, jejíž uchopení Fučík podrobně analyzuje. Nadšeně přijímá její cestu k jádru problému, její hledání, ale nespokojuje se s jejími závěry. Božena Němcová nespatřuje podstatu rovnoprávnosti ve snaze žen podobat se mužům, ale v právu obou na společnou spolupráci pro dokonalejší organizaci světa. Podle Fučíka „Tak jasně

to nebylo u nás řečeno nejen před Boženou Němcovou – tam ovšem ne, vždyť její slova jsou dobyvatelská, obrácená proti všemu předcházejícímu názoru na ženu -, ale ani dlouho, dlouho ne po ní. Teprve socialismus let devadesátých to dovede takto formulovat.“ (J. Fučík, 1973, 43). Dále v myšlenkách postupuje k potřebě rovných předpokladů obou pohlaví, konkrétně k rovnému přístupu ke vzdělání, v tom totiž sama cítí svůj handicap. V tomto bodě se ale s Fučíkem rozcházejí. Vytýká jí, že nedospěla až ke kořenům – k hospodářské nezávislosti „, která právě jí pomáhala k svobodnější, třeba krutě bědné existenci.“ (J. Fučík, 1973, 44).

A právě nedostatečné vzdělání podle Fučíka určilo hranice myšlenek Boženy Němcové. Měla sice mimořádné sociální citění, jehož zdroj hledá Fučík v jejím původu. Srovnává zde opět Boženu Němcovou, jako ženu z lidu a její vztahy k nim jako vztah záplatované k záplatovaným, a Magdalenu Dobromilu Rettigovou, jako zbožnou a rozšafnou paní domu z Litomyšle, která má nedůvěřivě až štitivě „dobrodušný“ vztah k chudým. Tato zúčastněnost byla v literatuře tehdejší doby ojedinělá a pomohla Němcové k dokonalému postižení obrazu společnosti zevnitř, ale veškerá tato její poznání jsou intuitivní, což se stalo určujícím pro její vidění světa. Zde Fučík naráží na tradiční dobová kliše. Pod vlivem Šaldy je totiž Němcová v této době viděna jako sice vnímavá, ale nepřiliš hloubavá osoba. „*Vycitňuje* vše, co jen možno vycítit. Tak poznává převratné myšlenky, jež jí nikdo nemohl a které nikde nemohla vyčíst – ne snad proto, že ještě nikým nebyly vysloveny, ale proto, že jí byly nepřístupny.“ (J. Fučík, 1973, 63n.). Její socialistické myšlenky o prožívání života ovlivněném společenskými poměry z nichž jedinec pochází naráží na nemožnost konfrontace

s podobnými ideami. Jedinou oporou v těchto úvahách jí byl brněnský František Matouš Klácel, který se ale pohyboval v idealistických sférách, oproti konkrétnímu poznávání a prožívání Němcové. „Nikdo v Čechách jí nemůže říci víc, než sama ví. Nikdo neví víc, než sama vytušila. Je dál se svým intuitivním poznáváním než kdokoli z jejích vzdělaných přátel, u nichž hledá pomoci. A tak *sama* stojí *před* cílem svého úsilí, který je na dosah ruky – a přece oddělen sedmi závorami *nevědění*.“ (J. Fučík, 1973, 65n.).

Další přemýšlení – o možných společenských změnách – zůstává víceméně snem. Němcová dokáže bravurně popsat a analyzovat určitou situaci, ale dál už se nedokáže vyrovnat s rozpory, které v ní vycítila a sklouzává k šťastným koncům. Tato tendence se podle Fučíka dá vystopovat téměř v každém jejím díle. Někde je zřetelnější a jinde více propracovaná, tedy skrytější. Je to východisko z nouze, protože Němcová žádné reálnější a uskutečnitelné řešení nezná. Ale ani tato „z nouze ctnost“, byť sebenásilnější, nezní Fučíkovi falešně, nachází v tom pouze dětské přesvědčení o vítězství dobra nad zlem. „Dětství člověka – a stejně i dětství lidské společnosti – zná nejkrásnější, čiré, křišťálové vztahy mezi lidmi. Je to životodárná krása, která pak teskně zmírá, zasypána, znetvořena někde hluboko v srdci každého člověka – a nikdy neumírá docela. A pro ni, pro tuto lidskou krásu, se Němcová *vrací* k dětství vždy, když své vidění života chce završit výhledem do radosti a štěstí.“ (J. Fučík, 1973, 69). Fučík podotýká, že i toto přesvědčení je často chápáno jako naivní, podle něj je to ale chyba, protože jediné víra v dobro může lidi dovést ke křišťálově čirým vzájemným vztahům.

Všechny výše nastíněné spisovatelčiny vlastnosti a myšlenky důležité pro Fučíkovu charakteristiku se scházejí v jednom bodě, v bodě, kterým autor textu vystihuje tragičnost jejího osudu. Za svou otevřenost a veřejné hlásání svých názorů směřujících vždy k vylepšení budoucnosti pro všechny si Božena Němcová paradoxně vysloužila nenávist a opovržení minimálně u měšťanské části společnosti. Znovu se tu uplatňuje již jednou zmíněná otázka osobního prožitku, ať už života v chudobě či snahy o rovnoprávné postavení ženy, jeho zpracování a následné snahy negativa změnit, aby si je nemusel prožít již nikdo další. Tuto snahu spisovatelčino okolí nepochopilo a skrze pomluvy ji často vnímalo jako rozhazovačnou ženu volných mravů, která si nezaslouží pomoc ani v nejtěžších chvílích svého života.

Celkově tedy můžeme Boženu Němcovou pohledem Julia Fučíka vnímat jako, řečeno socialistickou rétorikou, zapálenou bojovnici za lepší zítřky, která se kvůli svým snahám o zlepšení postavení žen i chudých musí vyrovnávat s opovržením společnosti. Fučík nám ji ukazuje jako ženu, která se z chudých poměrů a bez velkých šancí sama vypracovala ve velký zjev české literatury, a která neustále pracovala pro dobro všech. Myšlenkově byla velmi blízko socialismu, ale nemohla a nedokázala ho teoreticky uchopit, proto často sklouzávala k idealismu. Její myšlení však předběhlo svou dobu a proto se stala mučednicí revolučních myšlenek.

„Tak také uvidíš, že Božena Němcová není jen sladká, okouzlená duše, jen spanilá žena se srdcem bez konce toužícím a s nepochopitelně krutým osudem; také ne jen trpitelka, hodná pozdní a nepotřebné lítosti; ale i duše odvážná, žena nová, s krásným, nejlidštějším srdcem buřiče a osudem bojovníka.“ (J. Fučík, 1973, 70).

2.5. MOJMÍR OTRUBA - BOŽENA NĚMCOVÁ

Tato „vědeckopopularizační studie“ byla vydána k stému výročí úmrtí Boženy Němcové, ale jak sám autor v předmluvě píše, toto byl jen jeden podnět. „Druhý příležitostný motiv – naše situace lidí na přelomu dvou historických etap, situace do určité míry analogická s ústředním proudem v historickém pozadí života B. Němcové – určitě stanovisko, odkud jsem se snažil zachytit obraz umělkyně i člověka.“ (Otruba, 1964, s.8). Originální přístup, který určuje mnohost a plnost Otrubova pojetí osobnosti Němcové.

Otruba, jako jediný, přichycuje vlákny Němcovou k pozadí její doby a zároveň ji proplétá s osobnostmi procházejícími jejím životem. Může se zdát, že toto není nijak originální přístup, vždyť Fučíkovo pojetí je ryze sociologické, vybírá společenská témata, kterými se Němcová aktivně a celoživotně zabývala a dopodrobna analyzuje její názory. Tímto ve své charakteristické snaze o úplnost a objektivitu samozřejmě neopomíná rozebírat působení společenských událostí na proměny osobnosti Němcové a dá se říci, že i všichni ostatní, kdo psali o spisovatelčině životě do svých myšlenek společenské otázky zahrnuli, vždyť byly hybným prvkem jejího jednání. Nikdo z nich však tak jako Otruba nepostihl dynamiku, ať již toto slovo vnímáme zvenku, jako výraz pohybu nebo zevnitř, jako osobní nasazení, zápolení, kterého Němcová zosobňovala. Všichni se snažili postihnout vlivy, které měnily její život a tvorbu, ale popisovaly jisté vnější procesy, které jakoby se Němcové samotné téměř ani netýkaly či ji vnitřně nezasahovaly. Otruba ukazuje ženu vědomou si svých životních okolností, schopnou svou situaci zhodnotit a samostatně a cíleně se rozhodovat, jak se

svým životem naloží. „Chtěli bychom zachytit její zápas o sebe jako o člověka nové doby.“ (Otruba, 1964, s.7).

Živost tohoto textu spočívá v první řadě v mnohostrannosti jeho přístupů. Otruba záměrně rozebírá osud a proměny Němcové z pohledu mnoha vědeckých disciplín. Setkáváme se zde tedy s velmi erudovanými analýzami psychologickými, politickými, sociologickými i filozofickými. Tille se snaží o objektivitu a rozmanitost pramenů, z nichž čerpal informace, zatímco Otrubovým záměrem je dokonalý rozbor životní a umělecké dráhy Němcové a výklad všech vlivů a příčin, které na ni působily.

S určením Němcové jako člověka nové doby velmi souvisí její světonázorový pohled, který je červenou nití tohoto textu. Snad nikdo jiný nerozebíral tolik její vlastní přístup k životu. Otruba jediný ukazuje Němcovou jako velmi aktivního člověka, není to ale aktivita přirozeně a spíše mimochodem určovaná okolními událostmi nebo z nich vyplývající. Nikdo jiný totiž neviděl spisovatelku jako ženu, která promýšlí záměry svých činů. Všichni ostatní ji líčili jako velmi emotivní a city řízenou osobnost. Zde však můžeme vidět i promýšlení jejích vlivů například na čtenáře svých knih či korespondence. Psaní bylo u ní dříve popisováno jako výron pocitů či výbuch tvořivosti. Otruba je ale věrný své strukturalistické orientaci a zohledňuje fenomén recepce a čtenářských očekávání. Popisuje její schopnosti analyzovat působení a podle toho přizpůsobit text respektive i činy. „Když Němcová přátelům vyprávěla o svých tvůrčích záměrech, byli tito lidé – nevědouce o tom- svědky okamžiků, kdy spisovatelka, která ve všech svých projevech byla člověkem družným, sama v sobě fixovala tímto způsobem svou představu. Přitom si zároveň ověřovala její dosah na ty, kdo stáli vně

její spisovatelské dílny, kdo neznali ani podrobnosti námětu, ani pozadí, z něhož vyrůstal, kdo neznali životní materiál, který v té chvíli zpracovávala do uměleckého tvaru. Ověřovala si tedy, zda nová skutečnost její představy – čerpaná z reálných faktů osobním ztotožněním s vytvářenou fikcí – znovu obecně vyvolává žádoucí iluzi právě tehdy, kdy nepůsobí původní souvislosti“ (Otruba, 1964, s.165).

Tuto vlastnost Boženy Němcové logicky podmiňují její intelektové schopnosti, které Otruba rozebírá velmi podrobně, jako by bojoval proti opomíjení této součásti spisovatelčiny osobnosti. Vidění její inteligence má několik vrstev: vnímavost, touha po poznání, schopnost analyzovat.

„O to, že se před Němcovou otevřely jedny i druhé dveře (pozn.-společnost po prvním příjezdu do Prahy), zasloužil se jistě její půvab. Vědce a umělce pražského kulturního světa nepodmaňovala si však jen její ženská krása, ale i její neobvykle pronikavý intelekt. Ačkoliv neměla vzdělání v běžném, školském slova smyslu, ačkoliv její vědomosti byly značně nesoustavné a zatím spíše nahodilé, rádi ji mezi sebou viděli, rádi s ní hovořili – to jest vedli s ní brzy dvojstranný rozhovor o věci, nikoli jednostranné poučování.“ (Otruba, 1964, s.40). Do kontrastu s těmito myšlenka Otruba rád staví její původ – „její kolébku, umístěnou na spodní hranici platného společenského rozvrstvení. (Otruba, 1964, s.23). Vyniká tím totiž její touha po poznání a hlavně soustavné celoživotní studium, které obdivuje. „Od této chvíle po celý život jde Němcová za novým poznáním, čte, studuje, hledá odpovědi u svých studovaných přátel a po celý život se opakují její stesky nad tím, že se jí v mládí nedostalo řádného vzdělání, že nemá dostatek

vědomostí.“ (Otruba, 1964, s.41). Tyto výroky však Otruba označuje za objektivně nepravdivé, protože právě to vědění, které za celý život nashromáždila si zaslouží uznání. Tyto myšlenky bude ze všech znalců Němcové rozebírat snad jen Jaroslava Janáčkova, to ale až mnoho let po Otrubovi. Přes toto nadšení je však na druhou stranu schopen přiznat i nedostatky ve vzdělání Němcové. Přiznává to při líčení politických událostí roku 1848, které Němcová nebyla schopná zhodnotit. Nedostatečné politické vzdělání komplikovalo její orientaci, toto byla jediná mezera v jejím dosavadním intelektuálním vývoji.

Němcová měla nejenom snahu na sobě pracovat, ale k její přirozenosti patřila i vnímavost a schopnost objektivně hodnotit na základě diferenciací získaných poznatků. Otruba zdůrazňuje její vrozené pozorovací schopnosti, které dává do souvislosti s příznačnou citovostí Němcové. Na důkladném rozboru Obrazů z okolí domažlického Otruba popisuje její schopnost nenechat se strhnout následností zážitků, ale události tematicky strukturovat a zhodnotit z mnoha úhlu pozitiva i negativa. Vyzdvihuje tuto schopnost jako přirozený talent, ne jako naučenou dovednost analyzovat.

Přes zdůraznění spisovatelčiny intelektové vyspělosti neupozaduje Otruba pro ni typickou citovost či snivost. Pouze ji ukazuje ovladatelnější a méně intenzivní, což souvisí s výše zmíněnou schopností záměrně působit a tím pádem se i ovládat. Sny a snové úniky považuje za nedílnou součást jejího života, nedívá se však na spisovatelku jako na snílka, vidí ji jako člověka hledajícího prostřednictvím snů a jejich naplňování či ztracování své místo ve světě. Snění by se tedy dalo považovat za impulz vývoje života

Němcové. „Ze širokých, nedohledných obzorů, kam sny zanášely dívku Barboru Panklovou, propadla se náhle Božena Němcová do reálného světa, a hned do světa ze všech stran tísnivého: neuspokojivé manželství, děti, nemoci, starost o živobytí. Její nové zážitky ji rázem strhly z oblak a postavily na zemi. Většina lidí se z takovéto brutální životní lekce těžce vzpamatovává nebo si navždy odnáší bolavé jizvy, zatrpkllost, charakterové znetvořeniny. Němcová však uměla – právě tak jako se dovedla spontánně dát unášet svými představami – rozhlédnout se brzy věčně kolem sebe, věřit, že přijdou lepší dny a netrápit se nad tím, co pouhým žalem nezmění.“ (Otruba, 1964, s.26n). Srovnáme-li tyto myšlenky s Šaldovým pojetím ženy-trpitelky, jejímž jediným vykoupením je tvorba, dostáváme obraz poněkud modernější, naší době bližší a pochopitelnější.

Otruba dává jednotlivé typické stránky osobnosti Němcové do zajímavých souvislostí. Výstižně ilustrovat se to dá právě na spojitosti její emotivnosti a odvahy jít si za naplněním svých snů, ať už se jednalo o vztahy či uchopení různých myšlenkových koncepcí.

Jako základní vlastnost Boženy Němcové, která vyplývá ze všech předchozích, Otruba zdůrazňuje schopnost řídit se vlastním srdcem bez ohledů na společenské konvence. V celém svém textu se znatelnou úctou vysvětluje vědomou volbu Němcové, která si vedena přímostí svého charakteru zvolila nelehkou cestu životem. Musela sbírat všechnu svou odvalu, aby žila podle svých ideálů, žila bez přetvářky, i když většinou šla proti soudobým sociálním konvencím. „...měla odvalu nic před svým okolím nepředstírat a nic neretušovat. Nechtěla jinak jednat a jinak smýšlet. Na jedné straně jsou ideje, názory, přesvědčení, a na druhé straně je její chování a její jednání,

její životní postoj. Mezi těmito dvěma položkami je znaménko rovnosti. V portrétu Boženy Němcové se začíná zřetelně rýsovat jedna ze základních linií, její životní opravdovost.“ (Otruba, 1964, s.43).

Toto odhodlání však v reálném životě naráželo na nepochopení okolí. Lidé, kteří neměli tuto odvahu, ji odsuzovali a mnohdy i zavrhovali. Tomuto, dříve již mnohokrát zpracovanému tématu, se samozřejmě nemohl vyhnout ani Mojmír Otruba. Nepouští se ale do nijak detailního rozboru utrpení Němcové. Z tohoto zdroje se tedy nedozvíme, koho prosila o finanční příspěvky, nebo jak s nimi naložila. Nesnaží se její křivdy a bolesti nijak vysvětlovat ani hájit. Spíše je s vědeckou svědomitostí, ale zároveň i snahou o objektivitu zařazuje, aby obraz spisovatelčina života nezůstal neúplný.

Celý Otrubův portrét Němcové vnímám jako syntézu podařených stránek předchozích životopisů. Najdeme zde Tilleho laskavost a objektivitu, Fučíkovo vidění bojovnosti a rozborů společnosti, v přirozenějším stylu Nejedlého oslavu spisovatelčiny velikosti. Vždy jsou tyto rysy ale posunuty o kousek dál. Celkový obraz je daleko současnější než všechny předchozí, jeho modernost spočívá v přirozenosti, s jakou Otruba ukazuje charakteristiku osobnosti i doby. Snaží se Němcovu představit ve světle každodenního života. Němcová je tím pádem pochopitelnější a jaksí opravdovější.

3. OSOBNOST BOŽENY NĚMCOVÉ VE ŠKOLNÍCH UČEBNÍCÍCH

Ukázat portrét osobnosti Boženy Němcové se snaží vedle vědecko-popularizačních monografií i učebnice. Monografie jsou sice propracovanější a erudovanější, ale učebnice rozhodně, i když možná z povinnosti, zasáhnou větší počet čtenářů-žáků. Vytváří tedy obraz o životě Boženy Němcové u širší populace a svým způsobem určují nebo minimálně upravují všeobecné povědomí o spisovatelce.

Otázkou, stejně jako v předchozí části práce, však zůstává, jakým způsobem je obraz života Němcové utvářen. Jaké faktory ovlivňují autory učebnic při výběru jednotlivých životních událostí a způsobu jejich podání. Odpovědi na tyto otázky jsou zároveň součástí další zajímavé stránky vztahu monografií a učebnic. Lze zde totiž podchytit proměny dobového vnímání osobnosti Boženy Němcové načrtnuté při rozboru monografií. Mou snahou tedy bude vystihnout a popsat charakter učebnic, ve kterých nalezneme odezvy hlavních myšlenek a stylu autorů životopisů z předchozí části práce.

Původním záměrem bylo zabývat se kompletní škálou učebnic od roku 1848, z tohoto období pochází nejstarší učebnice literatury v českém jazyce, až do současnosti. V průběhu práce s prameny se ale ukázalo, že se jedná o materiál na samostatnou práci, z tohoto důvodu jsem se rozhodla zabývat se pouze učebnicemi vydanými v rozmezí let 1848 až 1948. Zúžení doby vydání učebnic mi umožní detailněji rozebrat jednotlivé aspekty vnímání osobnosti Němcové.

Učebnice, které mi při této práci sloužily jako prameny, pocházejí z fondu Národní pedagogické knihovny Komenského v Praze, která shromažďuje učebnice a ostatní pedagogické materiály

již od 19. století. V jiných knihovnách existují také fondy učebnic literatury, ale jsou méně obsáhlé, z tohoto důvodu jsem tedy zvolila Komenského knihovnu jako reprezentativní instituci pro tento výzkum.

3.1. Učebnice jako prameny

Podoba a obsah učebnic jako primárně didaktického textu je samozřejmě podřízena tomu, pro koho jsou určeny a jak jsou začleněny do vzdělávacího procesu. Didaktická stránka jejich rozboru ale není předmětem této práce.

Jednou charakteristickou vlastností, která vyplývá ze zaměření učebnic jako textu určeného ke vzdělávání, je zhuštěnost informací, které předává. Není v nich tedy prostor pro detailní rozbor různých aspektů života Němcové, proto se autoři většinou zaměří na jedno či dvě témata, kterým se věnují. Z tohoto důvodu je při analýze obrazu Němcové v nich třeba pracovat i s významy vyjádřenými nepřímo a snažit se zachytit i drobné nuance.

V letech 1848 – 1948 přirozeně fungovaly školy různých úrovní. Nejjednodušeji, bez přihlédnutí k jejich vnitřní hierarchii proměnám v čase, je lze rozdělit na školy měšťanské a střední. Při zkoumání jednotlivých knih jsem dospěla k poznatku, že na kvalitu informací v konkrétních prostudovaných učebnicích nemá zásadní vliv jsou-li určeny školám nižšího nebo vyššího typu, rozhodla jsem se tedy netřídit je podle kritéria určení - nedělím texty na učebnice pro střední školy a učebnice pro měšťanské školy. Zaměřuji se na ně jako na celek, který rozděluji podle šíře a charakteru údajů o životě a osobnosti Němcové.

Pro úplnost je třeba dodat, že všechny zkoumané učebnice jsou učebnicemi literatury, nikoliv čítankami. V některých případech jsou konkrétní texty rozděleny na část o životě a část o díle, obvykle doplněnou ukázkou tvorby. Pokud tato situace nastala, zabývala jsem se v první řadě vybranými informacemi o životě. Pokud byla část o životě zkombinována s úvahami o tvorbě, pokusila jsem se v ukázkách vybrat jen ty pasáže, které jsem považovala za důležité pro celkové vyjádření o životě Němcové.

Pro každou skupinu jsem vybrala maximálně dva reprezentativní texty, které vystihují charakteristické znaky celé skupiny. Aby si každý mohl udělat vlastní představu o podobě učebnic, doplňuji každý rozbor ukázkou konkrétního textu učebnice. Ostatní učebnice, které o životě Němcové pojednávají obdobným způsobem, jsou shrnuty v tabulce v závěru každé skupiny.

Pro přehlednost jsem všechny prostudované učebnice zahrnula do následující tabulky.

Jméno učebnice	Autor	Nakladatelství
Soustavní nástin slovesnosti	Malý, Jakub	Praha, Pospíšil 1848
Obrazy z písemnictví českého ku potřebě učitelstva i mládeže škol měšťanských	Brunclík, Josef	Mladá Boleslav, Urbánek 1893
Příruční kniha dějin české literatury. Pokus o obrazy z dějin českého písemnictví, díl 1	Polánek, Karel, Alois	Velké Meziříčí, Šašek 1909
Stručný nástin písemnictví českého pro školy měšťanské	Horčíčka, J., Nešpor, J.	Praha, Otto 1913
Přehled nauky o literatuře pro školy měšťanské	Novák, Karel	Praha, Unie 1921
Krátký přehled české a slovenské literatury s dodatkem o slovesnosti	Osmera, Josef	Praha, Unie 1936
Literatura pro měšťanské školy	Průcha, Alois	Praha, Státní nakladatelství 1936
Přehled české literatury pro měšťanské učebnice školy	Ondruj Arnošt	Praha, Státní nakladatelství 1936
Základy československé literatury	Bojanovská, Kohoutek, Sedláková	Praha, Státní nakladatelství 1948
Malá slovesnost, kterou za knihu učebnou pro vyšší třídy škol středních	Kosina, J., Bartoš, F., Bílý, F., Laender Čech	Brno, Winiker 1897
Stručný přehled dějin literatury české doby nové, kterýž pro žáky škol střed. pokrač. doby staré a střední od J. Vesnického	Bačkovský, František	Praha, Urbánek 1879
Stručný přehled dějin literatury české doby staré a střední	Vesnický, Jan	Praha, Urbánek 1882
Výbor z literatury české, díl 3	Truhlář, Antonín	Praha, Bursík a Kohout 1902
Výbor z literatury české, díl 3	Novák, Jan, Václav	Praha, Unie 1909
Česká slovesnost pro střední školy a ústavy jim příbuzné	Papírník, F., Povolný, J.	Praha, Unie 1913
Proudy. Stati z dějin literatury, pomocné knihy pro žactvo	Haškovec, Miroslav	Praha, Unie 1921
Novodobá literatura česká ve škole	Götz, František	Brno, Komenium 1937

Malá slovesnost, kterou za knihu učebnou a čítací pro vyšší třídy škol středních sestavili	Bílý, F., Čech, L.	Brno, Winiker 1922
Dějiny literatury české, pro školy střední i soukromé studium	Staněk, J.	Brno, Dědictví Havlíčkovo 1935
Uvedení do literatury s ukázkami pro střední školy	Zelinka, Vojtěch	Praha, Unie 1928
Přehled dějin české literatury	Šimek, František	Praha, Svátek 1931
Stručné dějiny československé literatury pro vyšší třídy škol střední	Kotrč, Josef	Praha, Unie 1934
Česká literatura v kostce s obsahy význačných děl, díl 2	Jandásek, L., Zátonek, A.	Brno, Studium 1947
Československá literatura	Hykeš, Pravoslav	Praha, Hokr 1947
Výbor z československé lyriky a pracovní kniha literární	Kotalík, Josef	Praha, Unie 1938

Ze všech prostudovaných učebnic pro měšťanské školy pouze tři texty nevěnují osobnosti Boženy Němcové vůbec žádnou pozornost a nenalezneme zde o ní ani zmínku. Jedná se o učebnici Jakuba Malého: Soustavný nástin slovesnosti, která se literatuře věnuje jen velmi okrajově, hlavním jejím tématem je vývoj českého jazyka. Druhou knihou je Stručný nástin písemnictví českého pro školy měšťanské, autorů Horčíčka – Nešpor a třetí je Česká slovesnost pro střední školy a ústavy jim příbuzné autorů Papírník – Povolný. Jedná se o jedny z nejstarších učebnic, což může být důvodem nezmiňování osobnosti Němcové. Od její smrti neuplynula ještě dost dlouhá doba na uvědomění si její velikosti a nedošlo ještě tedy k začlenění její osobnosti do všeobecného literárního povědomí.

Ostatní učebnice jsou rozděleny do skupin podle množství, kvality a charakteru informací o životě Boženy Němcové. U první skupiny nelze příliš hovořit o návaznosti na výše analyzované monografické studie, společné znaky se sice dají nalézt, ale považují

je spíše za nahodilé. Druhá skupina je na společné znaky naopak bohatá. U třetí skupiny je možné tento rys také vysledovat, vždy je ale velmi obtížné určit, zda jde o rovinu spíše inspirační, či se jedná o skutečnou návaznost na předchozí text.

Tato skupina učebnic tedy neposkytuje téměř žádné materiální údaje k analýze způsobů práce se spisovatelčinými životopisnými údaji. Ještě méně informací o způsobech podávání informací o životě spisovatele je ale potřeba se o nich zmínit. Podrobněji se zde budu zabývat jen jedním názorným příkladem vybraného textu z učebnice.

Tato skupina učebnic tedy neposkytuje téměř žádné materiální údaje k analýze způsobů práce se spisovatelčinými životopisnými údaji. Ještě méně informací o způsobech podávání informací o životě spisovatele je ale potřeba se o nich zmínit. Podrobněji se zde budu zabývat jen jedním názorným příkladem vybraného textu z učebnice.

Barbora Němcová: Literatura pro mládežské školy. Praha, Státní nakladatelství 1936

Barbora Němcová
narodila se roku 1824 ve Vídni a zemřela r. 1893
v Praze. Rodním jménem se jmenovala Barbora Panklová a
provázela se za finančního úředníka Josefa Němce.
Velmi mnoho vystupuje o časté zlé v podstatě
Lazarova práce je byla říděna v různých dolech trvati.
(Praha, 1936, s. 638.)

3.2. UČEBNICE MINIMÁLNĚ INFORMUJÍCÍCH O ŽIVOTĚ BOŽENY NĚMCOVÉ

Charakteristické pro tuto skupinu učebnic je, že se sice o Boženě Němcové zmiňují, avšak rozebírají či lépe řečeno bod po bodu vypisují, jenom její dílo. Zpravidla je zde uplatněno schéma celkem často se opakující i v dalších učebnicích: přiřazení autorky a díla k typickému žánru její tvorby, nejčastěji k pohádkám či Babičce, k tomu jsou připojena strohá data spisovatelčina narození a úmrtí. Její život však zde není nijak podrobněji rozebírán. Jediné zmínky o životě, které se v těchto učebnicích akcentujících dílo Němcové objevují, jsou připomenutí a hodnocení těch událostí, které se jeví jako ovlivňující její tvorbu. Ale ani tyto okolnosti zde nejsou zmiňovány v širší souvislosti s celým životem Němcové. Z těchto důvodů zde tedy nelze ani zdaleka hovořit o jakémsi originálním uchopení osobnosti spisovatelky.

Tato skupina učebnic tedy neposkytuje téměř žádný materiál pro analýzu způsobů práce se spisovatelčinými životopisnými údaji. Kvůli úplnosti obrazu o způsobech podávání informací o životě Němcové je ale potřeba se o nich zmínit. Podrobněji se zde budu zabývat jen jedním názorným příkladem vybraného textu z učebnice.

Průcha, Alois.: Literatura pro měšťanské školy. Praha, Státní nakladatelství 1936

Božena Němcová

narodila se roku 1820 ve Vídni a zemřela r. 1842 v Praze. Rodným jménem se jmenovala Barbora Panklová a provdala se za finančního úředníka Josefa Němce.

Velmi mnoho vytrpěla a často žila v nedostatku. Literární práce jí byla útěchou v smutných dobách života.

(Průcha, 1936, s. 63n.)

V úvodu celého textu autor vybral ze života Boženy Němcové skutečně jen ta nejzákladnější data a buduje jimi vlastně jakousi absolutní kostru vědění o jejím životě. Samozřejmě je na zvážení každého poučenějšího čtenáře, zda vybral právě zásadní životní události. Je však třeba říci, že z ukázky nevyplývá, že poznatky pak doplňuje rozbořem jejího díla, kde doplňuje informace z oblasti názorů a postojů Němcové vztažené ke konkrétním spisům.

Autor se nezaměřuje speciálně na žádnou část života Němcové, jediné lítost nad životním utrpením a vidina spisovatelské práce jako vykupitele z těchto strastí je zde zdůrazněná. Tato myšlenka silně připomíná Šaldovo vidění spisovatelčina osudu. Inspirace Šaldou je zde dobře možná, protože hlavní články k tématu života spisovatelky, o kterých je i v této práci pojednáváno napsal v letech 1911, 1922 a 1934, tedy nejmladší vyšel dva roky před vydáním této učebnice.

Jméno učebnice	Autor	Nakladatelství
Obrazy z písemnictví českého ku potřebě učitelstva i mládeže škol měšťanských	Brunclík, Josef	Mladá Boleslav, Urbánek 1893
Přehled nauky o literatuře pro školy měšťanské	Novák, Karel	Praha, Unie 1921
Malá slovesnost, kterou za knihu učebnou pro vyšší třídy škol středních	Kosina, J., Bartoš, F., Bílý, F., Laender Čech	Brno, Winiker 1897
Výbor z literatury české, díl 3	Truhlář, Antonín	Praha, Bursík a Kohout 1902
Přehled dějin české literatury	Šimek, František	Praha, Svátek 1931
Česká literatura v kostce s obsahy významných děl, díl 2	Jandásek, L., Zátopek, A.	Brno, Studium 1947

3.3. UČEBNICE INFORMAČNĚ ÚPLNÉ, S ROZDÍLNÝM VYZNĚNÍM

Tato skupina už není vnitřně tak kompaktní, jak tomu bylo v předchozím případě. Jejím jednotícím prvkem je informační úplnost, velké množství podrobností o životě Němcové téměř úplně vyčerpává zadané téma, rozdílné však je vyznění jednotlivých textů.

Dalo by se hovořit o dvou podskupinách, jejichž dělítkem je přítomnost či absence emotivního ladění. Typické totiž je, že všichni autoři učebnic sem zařazených se shodují v tom, že z celého života Němcové se zaměřují na jeho hmotnou stránku, dopodrobna rozebírají spisovatelčinu bídu, všichni upozorňují na to, jak moc trpěla. Rozdělit je ale lze podle způsobu vyjádření. Jedni celkem samozřejmě podlehnou „síle sdělení“, druzí dokážou situaci zachytit téměř chladně či alespoň s odstupem. Pokusím se to ilustrovat na dvou reprezentativních příkladech.

Ondrůj Arnošt.: Přehled české literatury pro měšťanské školy.

Praha, Státní nakladatelství 1936

Božena Němcová (rodným jménem Barbora Panklová) se narodila ve Vídni r. 1820. Její otec byl služebním u vévodkyně Zaháňské a matka komornou. – Mládi prožila Němcová pod vlivem své babičky na Starém bělidle v Ratibořicích u České Skalice. Provдалa se v 17 letech za Josefa Němce, úředníka finanční stráže, jenž pro své vlastenecké smýšlení musil často měnit působiště (Červený Kostelec, Josefov, Litomyšl, Polná, Praha, Domažlice, všeruby, Nymburk, Liberec, Jager a Miškovec v Uhrách). – Malý mužův plat (později byl i zbaven místa) a nemoci způsobily bídu v rodině.

Božena Němcová provázela manžela do jeho působišť a všímala si národopisného rázu krajů, což popisovala v kratších článkách. Cesty na Slovensko v ní probudily zájem

o slovenskou lidovou poesii. V době nedostatku žila rodina z peněz, jež dostávala Němcová za své národopisné črty a povídky. Častokrát byla nucena zapřítí hrdost a doprošovati se podpory u známých Zemřela v nouzi r. 1862 (42letá). Její životopis napsal V. Tille.

(Ondrůj, 1936, s.35-36)

Z počátku se na čtenáře přímo valí maximum údajů o životě Němcové, autor text úplně oproštuje od jakýchkoliv vlastních příspěvků, takže nenalezneme žádné hodnocení, vyjádření postoje či účasti. Celý prostor zaplnil informacemi a nenalezneme snahu je jakkoliv analyzovat. Jeho přístup k osobnosti a životu spisovatelky by se tedy dal popsat jako nezaujatý s maximálním upřednostněním snahy předat informace. To se ale mění v další části, kde se autor snaží vytvořit plastičtější obraz spisovatelky.

Už tím, že píše čeho si Němcová všímala, a co v ní probouzelo zájem, projevuje snahu proniknout do jejího nitra; tím se pouští do oblasti interpretací, neboť z uvedených faktů vyvozuje domnělé spisovatelčiny postoje. Kvůli zkratkovitosti si ale text ponechává chladnější působení z první části.

Pasáž o hmotných nedostatcích v životě Němcové může připomínat Tilleho pojetí životopisu. Snaží se předkládat ověřené informace, které jasně vyplývají z tvorby Němcové. Opět je zde vidět úsilí nevytvářet emotivně zabarvený text, aby čtenáři nepodsouval vlastní názor, ale nelze si nevšimnout jasného obdivu k Němcové, který je možné vnímat naplno v pasážích rozebíracích dílo. Myšlenku inspirace Tilleho textem podpírá i poslední věta textu. Nikdo jiný z autorů učebnic než Ondrůj ve svém textu nepřipomíná literaturu vykládající o životě Němcové.

**Staněk, J.: Dějiny literatury české, pro školy střední i soukromé
studium. Brno, Dědictví Havlíčkovo 1935**

Bož. Němcová, vl. jménem Barbora Panklová, nar. se 4. února 1820 ve Vídni; matka její Terezie Novotná byla komornou vévodkyně Zaháňské. otec, Pankl, Němec, byl kočím. Brzy potom se s rodiči přestěhovala do Ratibořic u České Skalice na Staré bělidlo, kde vyrůstala v krásném údolí řeky Úpy pod péčí rázovité staročeské své babičky Magdaleny Novotné, neúnavné vypravovatelky pohádek a pověstí a veliké znalkyně starých zvyků, již zvěčnila v „Babičce“. Do školy chodila Barunka do Skalice a do Chvalkovic (o tom povídka „Pan učitel“). V 17 letech se provdala za respicienta finanční stráže Jos. Němce, skoro dvakrát tak starého jako ona. Němec často měnil působiště: zprvu byli v Červeném Kostelci (odtud jsou „Chudí lidé“), pak v Josefově, v Litomyšli a Polné, kde se z ní vlivem spisů Tylových stala uvědomělá Češka. První pražský pobyt Němcových spadá do let 1842 až 1845; Němcová se tam seznámila s některými vzdělanými muži (drem Čejkou, Nebeským), kteří měli na ni vliv, povzbuzující ji k literární činnosti. Z Prahy se dostali do Domažlic, kde působila národně mezi chodským lidem, za to byl její muž z trestu přeložen do německých Všerub. Další stanice byly Nymburk (V zámku a podzámčí) a Liberec. Roku 1850 byl její muž přesazen do Miškovců v Uhrách a pak do Balašových Ďarmot, Němcová se však rozhodla, že pro českou výchovu svých 4 dětí zůstane v Praze. Podnikla čtyři cesty na Slovensko a do Uher (1851, 1852, 1853 a 1855). Poslední doba jejího života byla vyplněna velikou bídou a strádáním, zvláště od r. 1854, kdy jejímu muži byl zastaven plat. Do těch let náleží její přátelství s J. I. Hanušem, Kláčelem, Helceletem, Lamblem, Bendlem a Jurenkou. Koncem r. 1861 se odebrala do Litomyšle, kde chtěl vydávat její spisy knihtiskař Augusta, ale ze zklamání a bídy se roznemohla a zemřela 20. ledna 1862.

(J.Staněk, 1936, s.132)

Autor nám s důrazem na chronologii podává přehled zásadních událostí v životě Němcové. Na rozdíl od předchozího textu zde

můžeme vnímat záměrnou snahu o objektivnost a propracovanost stylu, tato snaha však působí úporně.

Zaměření na detaily celý text poněkud rozbíjí. Popisy toho, s kým se Němcová stýkala, kdo na ni měl vliv, nebo kde zrovna v určitých letech pobývala, znesnadňují čtenářovu orientaci, rozlišení poznatků důležitých a marginálních. V celé této spleti je Němcová vyličeena jen jako figurka zasazená do vztahů a konkrétních míst. O ní samotné, její osobnosti či charakteru se zde, kromě obligátní vlastenecké orientace a hmotného utrpení, příliš mnoho nedozvíme.

Snaha podat fakticky dopodrobna propracovaný text se tedy v závěru obrací proti svému autorovi. Hromadění jednotlivostí bez bližšího vztažení k osudu Němcové způsobuje, že text působí ploše a podle mého názoru nemohl být pro žáka ani jiného čtenáře nijak přínosný.

Jméno učebnice	Autor	Nakladatelství
Krátký přehled české a slovenské literatury s dodatkem o slovesnosti	Ošmera, Josef	Praha, Unie 1936
Přehled české literatury pro měšťanské školy	Ondrůj Arnošt	Praha, Státní nakladatelství 1936
Stručný přehled dějin literatury české doby nové, kterýž pro žáky škol střed. pokrač. doby staré a střední od J. Vesnického	Bačkovský, František	Praha, Urbánek 1879
Dějiny literatury české, pro školy střední i soukromé studium	Staněk, J.	Brno, Dědictví Havlíčkovo 1935
Stručné dějiny československé literatury pro vyšší třídy škol střední	Kotrč, Josef	Praha, Unie 1934

3.4. UČEBNICE OJEDINĚLE POJÍMAJÍCÍ OSOBNOST BOŽENY NĚMCOVÉ

Autoři těchto učebnic byli evidentně velmi dobře znalí všech podrobností života Boženy Němcové. Z životopisů zmiňovaných v této práci mohli znát spisy Tilleho, Nejedlého, Šaldy a Fučíka, všechny ostatní vyšly až po vydání rozebíraných textů. Vlivy všech těchto textů lze v těchto propracovaných učebnicích nalézt většinou promíchaně, je zde patrné více vlivů, než ústřední působení jednoho pojetí.

Tyto texty jsou spojovány i originalitou pojetí autorů či autorských skupin, toho si všimneme v jednotlivých analýzách. Sympatickým společným znakem je i jejich přesvědčení o umělecké velikosti Němcové. Na rozdíl od nejstarších učebnic je možné vnímat všeobecnější přesvědčení, že Němcová je skutečně výbornou umělkyní.

Bojanovská. Kohoutek. Sedláková.: Základy československé literatury. Praha, Státní nakladatelství 1948

Božena Němcová (* 1820, † 1862).

Poznali jste Čelakovského a Erbena jako první opravdové básníky novočeské. Nebylo však dosud nikoho, kdo by byl vytvořil dokonalou povídku nebo román. Je zvláštní, že ten těžký úkol rozřešila žena. Byla to první naše velká spisovatelka Božena Němcová, již dosud žádná naše spisovatelka nepředstihla.

Všichni znáte její „Babičku“. Nyní však chcete blíže poznat život i ostatní dílo Boženy Němcové.

Život. Podle čtení „Babičky“ by se zdálo, že život v údolíčku byl pravý ráj. Ale ve skutečnosti tomu tak nebylo. Rodiče Pankloví měli mnoho práce a starostí. Otec,

dobrosrdečný, příjemný Němec, býval doma jen v létě. Ostatek roku provázel kněžnu jako podkoní na cestách. Matka byla velmi vážná, nemluvná paní. Domácnost vedla trochu „po panskou“. Němčinu považovala za vznešenější řeč. Na děti byla zbytečně přísná a mnoho je trestávala. Celé dny pracovala v zámku, a proto bylo dobré, když se do domácnosti přistěhovala babička.

S ní přišel na Bělidlo jiný život. Byla vlivná a moudrá, spřátelila se se sousedy a pro každého našla dobré slovo. Děti byly rozpustilé, zvláště pětiletá Barunka (= pozdější spisovatelka) byla vzdorovitá a svéhlavá. Babička se dětem obětovala. S matkou si málo rozuměly. Paní Tereзка nerada viděla, jak slábne její německé vychování, a také jí nebylo po chuti, že je babička málo „panská“.

Právě když se babička přistěhovala, začala Barunka chodit do školy do sousedního městečka. Ale jaká to byla škola! Šindelem krytá chalupa, nízká červená světnice, lavice pořezané, inkoustem pokaňhané. Pan učitel měl s divokým děvčátkem velkou potíž. Nechtěla se učit, škola ji nezajímala. Její vědomosti byly chatrné: trocha čtení, počtů, náboženství a německého „diktanda“ (diktátu). Rodiče uznali, že to tak nemůže zůstat. Měli nedaleko známého správce. Poslali Barunku k paní správcové, aby z ní vychovala slečnu. Pobyla u ní několik let. Vyrostla a byla den ode dne krásnější. Doma se jí už nelíbilo, čeština se jí zdála prostá, s babičkou se hádávala.

Dlouho doma nezůstala, protože se přihlásil ženich. Byl to úředník finanční stráže; Josef Němec se jmenoval. Povídali o něm, že je nepokojná hlava – ani prý proto dostudovat nemohl. Byl rozhodný Cech a udělal rád úřadům všechno „napříč“, takže mu často hrozilo propuštění. Jako úředník byla však poctivý a vzorný.

Měl těžkou práci – často celé noci číhal v horách na podloudníky – a přitom měl 44 krejcarů (asi 30 Kčs) denního platu.

Úřady jím postrkovaly z místa na místo a žena s dětmi snášela trpkou bídu a vlastní těžkou nemoc. Němcovi se celkem sedmnáctkrát stěhovali. Na bludné pouti Čechami měla Barunka jen jedinou útěchu: české knihy. Toužila po Praze a přání se jí splnilo. Její muž tam byl náhle přeložen. V Praze se jí poštěstilo, že přišla na bál, který strojili vlastenci. Tam poznala všechny české spisovatele a buditele. Její krása a duchaplnost všechny upoutala – ona sama byla jako v pohádce. Vrací se z bálu, sedá a píše. A zakrátko se

objeví v časopise nadšená báseň. Poprvé je podepsána Božena Němcová. Přátelé tuší, že před nimi vyrůstá první česká básnířka.

Od té doby žila jako v horečce. Mnoho vzpomínala na babičku a napsala pro své děti její pohádky. Vzbudily ihned pozornost. Sám Erben ji navštívil a prosil, aby pokračovala v práci. Tvořila pohádku za pohádkou – jednu krásnější než druhou. Nikdo – kromě Erbena – nevypravoval pohádky lépe. Němcová je naše nejlepší pohádkářka.

Přišel však revoluční rok 1848. Jos. Němcovi napsali do posudku: „ . . . v úřadě mu nelze nic vytýkat, je ale přepjatý Čech, stará se o věci, o které se úředník starati nemá . . . “ Bylo to zlé doporučení a byl okamžitě přeložen do Uher. Manželé se rozhodli, že Božena s dětmi zůstane v Praze (pro vzdělání dětí). Bylo však hůře. Dvoji domácnost stála mnoho peněz, na Boženu dolehla bída a její choroba se zhoršila. A její nejmilejší a nejnadanější synek onemocněl. Dostal tuberkulosu a bída urychlila jeho konec. Smrt Hynkova byla jako zlé znamení. Božena bloudila po ulicích jako stín. Přátelé se jí vyhýbali – vždyť byla pod policejním dozorem. Jen Palacký ji občas pomohl. Její bolest dostoupila vrcholu. A v té bolesti a bídě zrála její tvůrčí síla. Cítila, že se jí rodí v duši „Babička“. (...)

Tehdy byl její manžel propuštěn ze služby bez krejcaru pense. Starost o rodinu visela celá na ní. Psala rychle – na výdělek, nestačila své práce opravovat, zlepšovat, přes to však jsou její povídky krásné. Napsala je všechny v krátké době čtyř let, protože cítila, že dlouho nebude živa. V každé z nich vykládá svůj některý názor. (...) Jejích pohádek českých i slovenských je několik svazků. Horečná práce však Boženu ničila – ubývalo jí sil a choroba se tak zhoršila, že smrt byla pravým vysvobozením. Odešla 21. ledna 1862.

(Bojanovská, Kohoutek, Sedláková, 1948, s.44-46)

Tomuto textu originalitu jednoznačně upřít nelze. Celková osnova může čtenáři připomínat pohádkové vyprávění, s čímž se v životopisech a jemu příbuzných žánrech rozhodně nesetkáváme často. Je zajímavé, že motivy krásné dívky, zlé matky, hodné babičky, plesu ve vysněné Praze a další s životem Boženy Němcové skutečně korespondují a nevyznívají násilně a nepřírozeně.

Samozřejmě, že ve vědecké práci bychom na tomto základu stavět nemohli, ale takto pojatý text v učebnici může být i k prospěchu při vzdělávacím procesu.

Pohádku nelze napsat bez lásky, obdivné city z tohoto textu přímo vyvěrají. V textu je zajímavé si všimnout oslovení spisovatelky, které působí až familiérně. Jako by se autor ztotožňoval s někým blízkým ze života Němcové, což ho vede až k bezbřehému obdivu. Všechna negativa, která se zde totiž objeví, v konečném vyznění vedou zase jen k vyzvednutí kladných osobních hodnot Boženy Němcové. Tento postup už jsme jednou spatřili v Nejedlého přístupu k osobnosti Němcové, u něho působil ale poněkud násilně, prkenná snaha o glorifikaci každého spisovatelčina kroku. Zde vychází z nadšení a všeobjímajícího uznávání, takže každá vlastnost, která by se mohla zdát špatná, nakonec vyzní jen jako roztomilá neřest.

Zajímavý je i pohled na hmotnou nouzi, v učebnicích často rozebírané téma. V tomto textu je poněkud upozaděno a přitom je napojeno na více souvislostí. Autoři ukazují vliv nedostatku financí na její tvorbu a zároveň s policejní perzekucí dopady na vyřazení Němcové z centra společenských vztahů. V tomto bodě přichází šaldovské ladění a i přes beznaděj je Němcová ukázána jako žena, která se nevzdává a utrpení jí pomáhá k lepším literárním výkonům.

Způsob líčení etap života Němcové je natolik sugestivní, že se dá jednoduše rozdělit na prosluněnou a temnou část. Němcová z těchto částí vychází jako člověk plný ideálů a životních očekávání a člověk statečně se peroucí s osudem.

Vzhledem k tomu, že učebnice vyšla roku 1948, je možné, že autoři znali všechny monografie, mimo Mojžíra Otruby. A prvky

všech zde lze nalézt. Zastřešující je Tilleho citové pojetí, stejně pronikavá je stylizace, kterou v drobném pootočení vnímáme u Nejedlého, bojovnost nám připomíná Fučíka a myšlenka tvorby jako překlenutí bídného života Šaldu. Tyto styčné body jsou ale vidět spíše v rovině inspirací, nelze přesně říci, neboť nikde to není tak evidentní, zda s monografiemi někdo z autorů tohoto textu pracoval. Možné je i to, že zmíněné interpretace se natolik vpily do obecného kulturního povědomí, že už je autoři učebnic nepovažují za původní myšlenky literárních vědců.

Götz. František.: Novodobá literatura česká ve škole. Brno,

Komenium 1937

Božena Němcová.

Němcová se narodila roku 1820 ve Vidni. Její otec, Jan Pankl, byl podkoním vévodkyně Zaháňské. Své dětství prožila v Ratibořicích u České Skalice (v horách Orlických) pod značným vlivem své babičky. Jako sedmnáctiletá dívka provdala se bez lásky za úředníka při finanční stráži, Josefa Němce, muže značně staršího a málo jemného.

Poněvadž byl často přesazován, prošla s ním Němcová celé Čechy, od horských končin východočeských až po kraje šumavské. Po roce 1842 žila Němcová také v Praze, kdež se seznámila s předními českými spisovateli, kteří ji podněcovali k literární tvorbě. Za svého pobytu v Domažlicích a Všerubech zúčastnila se Němcová se svým mužem horlivě činnosti buditelské, což zavinilo stálé přesazování jejího muže, naposled až do Uher. Němcová ho však nedoprovázela do Uher, nýbrž zůstala s dětmi v Praze. Tento druhý pobyt v Praze byl pro ni dlouhou drahou strádání, bídy, nedostatku a útrap, zvláště když její muž byl pro politickou podezřelost zbaven místa a platu. Výživa rodiny spočívala tehdy jen na bedrech Němcové, jež horečně psala pro výdělek a konečně se i doprosovala pomoci od svých přátel. Tento neklidný život ji předčasně vysílil a tělesně zničil. Zemřela roku 1862.

Němcová vospěla ve velkou českou spisovatelku bez velkých studií a bez hlubšího školského vzdělání. Hledáme-li příčiny tohoto mocného *r o z v o j e j e j í c h d u š e v n í c h s í l*, musíme si především všimnouti toho, že od mládeži žila v prostředí šlechtických služebníků, kteří se chtěli životem, výchovou dětí a společenskými způsoby přiblížiti panstvu, ale současně v kraji, kde se zachovávaly staré české lidové zvyky a obyčeje národní, kde nebylo možno zavřítí oči před svéráznou kulturou lidovou. Tyto dva odlišné směry křížily se v samé rodině, kde otec a matka šli za cílem výchovy šlechtické aspoň podobné, ale babička stále zpřizvučňovala starou lidovou moudrost, zbožnost a obyčeje. A právě toto dvojité prostředí mocně podněcovalo a urychlovalo duševní vývoj B. Němcové. Nesmíme pak přehlédnouti, že otec Boženin byl rodilý Němec, matka Češka. Božena naučila se záhy německy, četla brzy literaturu českou i německou, dala na sebe působiti zase dvojím národním bohatstvím básnickým.

Němcová čtla mnoho a hltavě vše, co jí přišlo do ruky, nejvíce ovšem německé romantické povídky a romány a v duchu jejich oddávala se romantickému snění o životě, jež si představovala jako velkou, krásnou, opojnou píseň, jež rozkošně melodie vyzpíváme jedním dechem, s blaženým úsměvem na rtech. Zle se však zklamala. Sotva ji začal pravý život, nastala i řada krutých ran a rozčarování při její dlouhé pouti po Cechách se starším, hrubým mužem. Život jí odnímal ilusi za ilusi, sen za snem, odňal jí i krásu a zdraví. Ale Němcová měla zcela jiný útvar duše než Mácha. Sebe větší zklamání, sebe krutější rána, sebe surovější rozčarování nezničilo v ní radostné touhy po životě a důvěry v lidi. Němcová nedovedla se vzdáti víry, že život jest dobrý, srdce lidské soucitné, že zlo ve světě je jen přechodné. Nedovedla nenáviděti lidi, třebaže od nich tolik vytrpěla. Důvěřovala věčně, protože mnoho milovala. Ke všemu se sklonila svou láskou. Ničemu a nikomu se neuzavírala. Šla vždy svěží a zvědavá do nových životních dobrodružství a zklamání. A zas a zas se obrozovala, po nejtěžších porážkách znovu povstala a s tichým úsměvem popošla k dalšímu křížovému zastavení – až klesla docela. Takto získala však Němcová mnoho životních zkušeností, poznala mnoho krajin, seznámila se důvěrně s dlouhou řadou lidí, prožila velké množství lidských osudů. Její životní zkušenosti byly mnohem větší než zážitky jejích současníků. Proto se Němcová nemohla spokojiti s mlhavou romantikou, jež bez

vlastního prožití zastírá skutečnost fantasii, nýbrž pronikla k určitější kresbě skutečnosti, k r e a l i s m u.

Na bolest a zklamání bohatý život dal jí zvláštní smysl pro všechny lidi trpící, chudé, opovrhované, pro všechny ty chudáky, kteří se k zemi sklánějí pod balvanitou tíží bolesti, i pro smutné stránky společenského života. Němcová hledala ve světě klid, lásku, štěstí, ale nenacházela jen nenávist, sobectví a hrubost; proto tvořila ve svém díle svět nový, lepší, šťastnější, v němž nebylo tvrdého rozdílu mezi pánem a chudákem, poněvadž byl vyrovnán vzájemnou láskou. S ušlechtilou ženskostí řešila Němcová společenské poměry v rozvrácené přítomnosti tím, že ukazovala, jak vzájemnou láskou a snahou o cizí lze překlenouti propast mezi bídou a bohatstvím, jež jen zdánlivě jest tak hluboká, že ji nelze odstraniti. Bohatství a bída zneklidňují společnost a jsou příčinou všech bojů, vši nenávisti. Lidé jsou od sebe odděleni hlubokými přehradami společenských tříd, jež jsou si navzájem nepřátelské. Němcová chtěla odstraniti tuto nenávist a rozvrat, jež ji činili nešťastnou – a to vzájemnou láskou a cílevědomou snahou o cizí dobro.

(Götz, 1937, s. 117-119)

Životní pouť Boženy Němcové je i v tomto textu vykreslena vyčerpávajícím způsobem. Autor navíc v dalších částech důkladně rozebírá vlivy jednotlivých událostí na její tvorbu. Vytváří tak kompaktní obraz nejenom života, ale i osobnosti Němcové. Dopodrobna rozebírá její vlastnosti a přístup k jednotlivým situacím. Na rozdíl od ukázky z předchozí učebnice je poněkud zdrženlivější v citovém náboji textu, zřejmě je jeho snahou působit exaktnějším dojmem, což se mu daří, aniž by z textu mizelo ocenění osobnosti Němcové. Styl přitom není přímo neosobní, zajímavé slovní obraty podtrhávají originalitu, která se nesnaží být po vnější stránce jen chladně vědecká.

Obdiv, který je v textu cítit, nijak nesnižuje autorovu snahu o vytříbenost stylu, spíše umožňuje vyzdvihnout ty stránky osobnosti Němcové, kterých si autor cení. Dokáže tak zdůraznit například

spisovatelčinu inteligenci. Toto téma je nesmírně zajímavé, protože od vzniku Tilleho životopisu, jako první větší popularizační studie o životě Němcové, se tímto bude zabývat až Mojmír Otruba v roce 1964, což bude necelá tři desetiletí po vzniku této učebnice.

Svébytně vnímá Němcovou jako osobnost bohatší na zkušenosti a zážitky než její současníci, což jí umožňuje lépe se vcítit do postav svých knih. Zkušenosti Götz chápe pozitivně, ale i negativně. Stejně jako Šalda vnímá okolnosti související s hmotným nedostatkem a vyrovnávání se s ním. V tomto ohledu spatřuje velikost Němcové v jejím nepoddávání se této situaci. Síla osobnosti je vlastně ústřední vlastností, kterou u Němcové vyzdvihuje. Používá dokonce stejný motiv křížových zastavení jako Šalda, když vyzdvihuje její schopnost setrást všechny životní rány a znovu vykročit vstříc lidem a znovu a znovu pomáhat.

Nepřehlédnutelné, ale diskutabilní je vyústění obrazu Němcové v propagaci myšlenek komunismu. V tomto ohledu lze zmínit Fučíkovo pojetí osobnosti Němcové, to sice vzniká zhruba ve stejnou dobu, avšak poprvé je vydáno až v roce 1940, takže přímá souvislost mezi těmito dvěma texty, lépe řečeno znalost tohoto textu jako myšlenkového zdroje je opět jen obtížně prokazatelná.

Jméno učebnice	Autor	Nakladatelství
Československá literatura	Hykeš, Pravoslav	Praha. Hokr 1947
Výbor z literatury české, díl 3	Novák, Jan, Václav	Praha, Unie 1909

4. ZÁVĚR

V celé této práci bylo mou snahou ukázat a uspořádat možná pojetí portrétů Boženy Němcové. Její obraz se měnil v závislosti na čase a samozřejmě na pohledu toho, kdo se o ní zajímal. Proč ale mluvit v minulém čase, osobnost této spisovatelky přitahuje laiky, umělce i širokou veřejnost dodnes. Důkazem tohoto tvrzení je několik počinů ne starších několika let: vychází knihy zkoumající spisovatelčin původ i životní cestu; její korespondence konečně dostala reprezentativní souhrnnou podobu; o jejím životě vznikají divadelní hry – komorní monodrama Dávno, dávno již tomu je v současnosti na repertoáru Moravského divadla Olomouc; je inspirující pro filmovou tvorbu nejenom u nás, ale i v zahraničí; a co nevidět bude mít premiéru i muzikál Božena Němcová v pražském Divadle Ta Fantastika. Zajímavý výčet na dámu žijící téměř před sto padesáti lety, v době, kdy žena byla považována spíše za manželku a matku než za osobnost hodnou zájmu.

Její bytost skutečně musela mít mnoho vrstev, když jsme schopni vytvořit z ní reprezentativní osobnost pro rozličná myšlenková hnutí. Vzpomeňme například, jak se bojovná část její osobnosti hodila pro propagaci myšlenek komunismu, či jak výrazně ji uznávají dnešní feministky. To je jen zlomek možných přístupů a jen zlomek toho, co si z Boženy Němcové, význačné osobnosti, můžeme odnést.

Takovéto myšlenky mi táhly hlavou po celou dobu, kdy jsem rozpracovávala své diplomní téma, nyní jen doufám, že se mi povedlo skloubit toto vidění s podobami Boženy Němcové v konkrétních analyzovaných dílech. V předchozích kapitolách jsme se snažila postihnout téma proměnlivosti pohledů na Němcovou ve vědeckých monografiích a školních učebnicích. V textech dosti odlišného charakteru – autoři monografických spisů pronikají do co nejzazších koutů zkoumaného tématu a zabývají se každým detailem, zatímco učebnice se snaží vytvořit možná úplný, ale hlavně celistvý obraz.

Již v úvodu bylo řečeno, že monografií dodnes vznikla celá řada a pro účely této práce jsem vybrala pět reprezentativních textů našich předních literárních vědců, každý z nich vyniká svým ojedinělým pohledem.

Václav Tille. Ačkoliv jeho kniha nebyla prvním samostatným životopisem Němcové, překonal své předchůdce a dodnes je jeho dílo považováno za biografii základní. Vynikl precizností použitých informací v neobvyklé kombinaci s obdivem objímajícím spisovatelčinu něžnou, snící osobnost.

Zdeněk Nejedlý. Věrný řečnickému stylu svých projevů pokusil se vytvořit z Boženy Němcové ikonu. Vznikl však nepřírozeně zidealizovaný obraz, který je zajímavý spíše zobrazením možností, jak lze eventuálně Němcovou nahlížet, než skutečnou podobiznou.

František Xaver Šalda. V tomto jediném případě je autorovo vidění spisovatelky poskládáno z několika různých článků. Může se to zdát nepodstatné, kdyby jeden text těm ostatním svým způsobem

neprotiřečil. Na jedné straně totiž Šalda ukazuje Němcovou jako ženu velmi zkoušenou životem, jež si pro útěchu chodí do světa své tvorby, na straně druhé při srovnání s Karolinou Světlou vidí Němcovou jako prostáčku bez schopnosti napsat dokonalý, propracovaný text.

Julius Fučík. Fučíkovo hledisko je snad ze všech nejvíce ovlivněno dobovými myšlenkami, myšlenkami, kterým on sám zasvětil svůj život. Němcovou viděl jako neúnavnou bojovnici za lepší zítřky, která se vypracovala z ničeho a svým snahám byla ochotna obětovat vše.

Mojmír Otruba. Pečlivě rozebral život Němcové z pohledu společenských věd – situace jejího života je tedy zhodnocena z pozice sociologa, filozofa, psychologa a částečně i politologa. Neznamená to ale, že jde o chladný vědecký dokument, naopak Otruba vyzdvihuje spisovatelčinu přirozenou inteligenci, zvědavost a schopnost učit se a ojediněle ji vidí jako ženu promýšlející cíl svého působení.

Z monografií a jejich, zde shrnutých, proměn pohledů na osobnost Němcové čerpali svým způsobem i autoři učebnic. Při analýze učebnic z let 1848 – 1948 šlo v první řadě spíše o to, jestli se vůbec, a jak životem Němcové zabývali. Následovala otázka, zda lze v učebnicích vysledovat působení vědeckých monografií.

Ze všech dvaceti pěti zkoumaných učebnic jsem jedinou zmínku o životě Němcové nenalezla jen ve třech případech. Šlo o jedny z nejstarších textů, v době jejich vzniku tedy nemusela spisovatelka být ještě považována za autorku hodnou zařazení do

jejich plánu. Další byly rozděleny do skupin podle charakteru jakým pojednávaly o osobnosti Boženy Němcové.

Jednoznačně prokázat návaznost na monografie nelze. Jejich působení by se dalo nazvat spíše inspirací. Šablony obrazů Němcové ukázané v první části práce sice viditelné byly, ale nikdy v takové míře, aby jejich souvislost byla nezpochybnitelně prokazatelná. Spíše pronikly do obecného kulturního povědomí do té míry, že udávat původce těchto myšlenek nepovažovali autoři učebnic za nutné.

Resumé

Tato diplomová práce pojednává o proměnách pojetí portrétů české spisovatelky Boženy Němcové ve vědeckých monografiích a školních učebnicích vzniklých v letech 1848 – 1948.

Z vědeckých monografií byly vybrány spisy předních literárních vědců 20. století: Václava Tilleho, Zdeňka Nejedlého, Františka Xavera Šaldy, Julia Fučíka a Mojžíra Otruby.

Pojetí osobnosti Boženy Němcové se proměňuje v čase a podle osobitosti pohledu vyjmenovaných vědců. Souvislost mezi monografiemi a přístupem k osobnosti Němcové v učebnicích nelze prokázat, jejich vztah je spíše inspirační.

Résumé

This dissertation deal with changes of czech writer Božena Němcová portraits conception in scientific monographies and textbooks incurred in years 1848 – 1948.

From scientific monographies has been chosen publications of 20th century front literary scientists: Václav Tille, Zdeněk Nejedlý, František Xaver Šalda, Julius Fučík and Mojmír Otruba.

Conception of Božena Němcová personality is changing in time and individual perspectives of mentioned scientists. There is not possible to demonstrate connection among monographies and access to personality of Božena Němcová, their relation is rather inspiratory.

Klíčová slova

život a osobnost Boženy Němcové

proměny životopisů Boženy Němcové ve vědeckých monografiích

proměny životopisů Boženy Němcové ve školních učebnicích

Václav Tille o Boženě Němcové

Zdeněk Nejedlý o Boženě Němcové

František Xaver Šalda o Boženě Němcové

Julius Fučík o Boženě Němcové

Mojmír Otruba o Boženě Němcové

druhý život

šablony osobnosti

Použitá literatura

FUČÍK JULIUS. Božena Němcová bojující. Praha: Odeon, 1973

Historické učebnice literatury ve fondu SPKK. Ústav pro informace ve vzdělávání, Praha:

Státní pedagogická knihovna Komenského, 1995

JANÁČKOVÁ, JAROSLAVA. Lamentace, dopisy mužům. Praha: Český spisovatel, 1995

JANÁČKOVÁ, JAROSLAVA. Příběh tajemného psaní. Praha: Akropolis, 2001

KVAČEK, ROBERT. Dva ženské osudy. SPOLEČENSKOVĚDNÍ PŘEDMĚTY,

2003/2004, roč. 3, č. 4, s. 11 – 13

LEHÁR, J., STICH, A., JANÁČKOVÁ, J., HOLÝ, J. Česká literatura od počátků

k dnešku. Praha: NLN, 2000

NEJEDLÝ, ZDENĚK. Božena Němcová. Praha: Bedřich Bělohlávek a Václav Pavlásek,

1927

OTRUBA, MOJMÍR. Božena Němcová. Praha: Svobodné slovo, 1964

PETERKA, JOSEF. Teorie literatury pro učitele. Praha: Univerzita Karlova v Praze –

Pedagogická fakulta, 2001

ŠALDA, FRANTIŠEK, XAVER. Básnický typ Boženy Němcové. In O předpokladech a

povaze tvorby. Praha: Československý spisovatel, 1978

ŠALDA, FRANTIŠEK, XAVER. Božena Němcová. In Duše a dílo. Praha: Melantrich,

1950

ŠALDA, FRANTIŠEK, XAVER. Jubilejní lístek – poněkud podivný. In Kritické projevy

12 (1922-1924). Praha: Československý spisovatel, 1959

ŠALDA, FRANTIŠEK, XAVER. Karolina Světlá a Jan Neruda. In Soubor díla F. X.

Šaldy, sv. 17. Praha: Melantrich, 1956

ŠALDA, FRANTIŠEK, XAVER. Slovíčko o ženském umění. In Soubor díla F. X. Šaldy,

sv. 15. Praha: Melantrich, 1951

ŠALDA, FRANTIŠEK, XAVER. Žena v poesii a literatuře. In Soubor díla F. X. Šaldy, sv.

1. Praha: Melantrich, 1948

TILLE, VÁCLAV. Božena Němcová. Praha: Odeon, 1969

VAŠÁK, PAVEL. Česká pouť Karla Hynka Máchy. Praha: Karolinum, 1999

BAČKOVSKÝ, FRANTIŠEK. Stručný přehled dějin literatury české doby nové, kterýž pro žáky škol středních pokračováním doby staré a střední od Jana Vesnického. Praha: Urbánek, 1879

BÍLÝ, F., ČECH, L. Malá slovesnost, kterou za knihu učebnou a čítací pro vyšší třídy škol středních sestavili. Brno: Winiker, 1922

BOJANOVSKÁ, KOHOUTEK, SEDLÁKOVÁ. Základy československé literatury. Praha: Státní nakladatelství, 1948

BRUNCLÍK, JOSEF. Obrazy z písemnictví českého ku potřebě učitelstva i mládeže škol měšťanských. Mladá Boleslav: Urbánek, 1893

GÖTZ, FRANTIŠEK. Novodobá literatura česká ve škole. Brno: Komenium, 1937

GÖTZ, FRANTIŠEK. Stručné dějiny literatury české. Brno: Vydavatelský odbor Ústředního spolku jednot učitelských, 1946

HAŠKOVEC, MIROSLAV. Proudý. Stati z dějin literatury, pomocné knihy pro žactvo. Praha: Unie, 1921

HORČIČKA, J., NEŠPOR, J. Stručný nástin písemnictví českého pro školy měšťanské. Praha: Otto, 1913

HYKEŠ, PRAVOSLAV. Československá literatura. Praha: Hokr, 1947

JANDÁSEK, L., ZÁTOPEK, A. Česká literatura v kostce s obsahy významných děl, díl 2. Brno: Studium, 1947

JIREČEK, JOSEF. Anthologie z novočeské literatury. Za čítanku pro vyšší gymnasia sestavil. Doba nová. Praha: Tempský, 1872

KONEČNÝ, JAN. Rozbory a výklady pracovní metodou k Souboru moderní lyriky pro 8. třídu všech gymnázií. Brno: Nové brány jazyků, 1939

KOSINA, J., BARTOŠ, F., BÍLÝ, F., LAENDER ČECH. Malá slovesnost, kterou za knihu učebnou pro vyšší třídy škol středních. Brno: Winiker, 1897

KOTALÍK, JOSEF. Výbor z československé lyriky a pracovní kniha literární. Pro 7. třídu gymnasií, reálných gymnasií a reformních reálných gymnasií. Praha: Unie, 1938

KOTRČ, JOSEF. Stručné dějiny československé literatury pro vyšší třídy škol střední. Praha: Unie, 1934

MALÝ, JAKUB. Soustavní nástin slovesnosti. Praha: Pospíšil, 1848

NOVÁK, JAN, VÁCLAV. Výbor z literatury české. Za čítanku pro vyšší třídy škol středních upravil Jan Václav Novák, díl 3. Praha: Unie, 1909

NOVÁK, KAREL. Přehled nauky o literatuře pro školy měšťanské. Praha: Unie, 1921

ONDRŮJ ARNOŠT. Přehled české literatury pro měšťanské školy. Praha: Státní nakladatelství, 1936

OŠMERA, JOSEF. Krátký přehled české a slovenské literatury s dodatkem o slovesnosti. Praha: Unie, 1936

PAPÍRNÍK, F., POVOLNÝ, J. Česká slovesnost pro střední školy a ústavy jim příbuzné. Praha: Unie, 1913

POLÁNEK, KAREL, ALOIS. Příruční kniha dějin české literatury.

Pokus o obrazy z dějin českého písemnictví, díl 1. Velké Meziříčí:

Šašek, 1909

PRŮCHA, ALOIS. Literatura pro měšťanské školy. Praha: Státní

nakladatelství, 1936

STANĚK, J. Dějiny literatury české, pro školy střední i soukromé

studium. Brno: Dědictví Havlíčkovo, 1935

ŠIMEK, FRANTIŠEK. Přehled dějin české literatury. Svátkovy školní

příručky. Praha: Svátek, 1931

TRUHLÁŘ, ANTONÍN. Výbor z literatury české. Za čítanku pro vyšší

třídy škol středních sestavil Antonín Truhlář, díl 3. Praha: Bursík a

Kohout, 1902

VESNICKÝ, JAN. Stručný přehled dějin literatury české doby staré a

střední. Praha: Urbánek, 1882

ZELINKA, VOJTĚCH. Uvedení do literatury s ukázkami pro střední

školy, Praha: Unie, 1928